

AYDINLANMA 1923

GENÇ KEMALİST ÜNİVERSİTELİNİN SESİ

Sayı 1 | Aralık 2007

AYDINLANMA 1923
Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi

İstanbul Teknik Üniversitesi

Aydınlanma1923

Atatürkçü Düşünce Kulübü

Yayın Organı

Yayın Kurulu

Eren Deniz ABUŞ
Ozan BAYRAM
Gökalep ÇİÇEK
Özgür DAĞGEÇEN
Gökçe SÖNMEZ
Yeliz ŞİMŞEK

İnternet Sitemiz

aydinlanma1923adk.itu.edu.tr

E-posta Adresimiz

aydinlanma1923adk@itu.edu.tr

Dergide yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kulübümüz adını; çoğu kimse tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptıklarının bir bütünü olarak tanımlanan, aslında bir ulusun var olma savaşının içinde, ideolojisi doğrultusunda rejimini de birlikte yarattığı Aydınlanma 1923 Devrimi'nden almaktadır. Kulübümüz, 1993 yılından bu yana İstanbul Teknik Üniversitesi Kültür ve Sanat Birliği bünyesinde; üretilende, ideolojide ve hedefte birliktelik yaratmak için faaliyet göstermektedir. Amacımız; kendini Kemalist olarak tanımlayan gençlerin birlikte yürüyebilmesini sağlamak; devrimi bütünlemek yolundaki bilimsel, siyasal, sosyal ve ekonomik çabalarda, Kemalist utkunun kaynağı Mustafa Kemal Atatürk'e aracısız ulaşıp yöntemini, düşüncesinden kaynaklanan eylemini, başarısının arkasında yatan nedenleri anlamaya çalışmaktır.

Okuyacağınız A23 e-dergisi, Kemalistler'in düşünce ve üretim platformu olmayı hedefleyen bir yayın organı olarak İstanbul Teknik Üniversitesi Aydınlanma 1923 Atatürkçü Düşünce Kulübü'nün çalışmasıdır. Kemalist ideoloji yolunda; öncelikli hedefi sokak eylemlerinde boy göstermek, ders saatlerinde dergi-gazete satmak değil; mesleğinde en iyi noktaya gelmek olan tüm Kemalistler'e, e-dergimizde fikirlerini paylaşma imkânı sunuyoruz.

E-dergimizde yayınlanmasını istediğiniz yazılarınızı, fikir ve önerilerinizi aydinlanma1923adk@itu.edu.tr adresimize göndererek bizimle paylaşabilirsiniz.

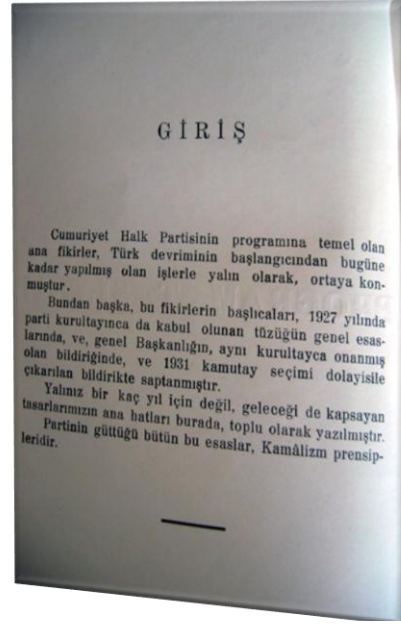
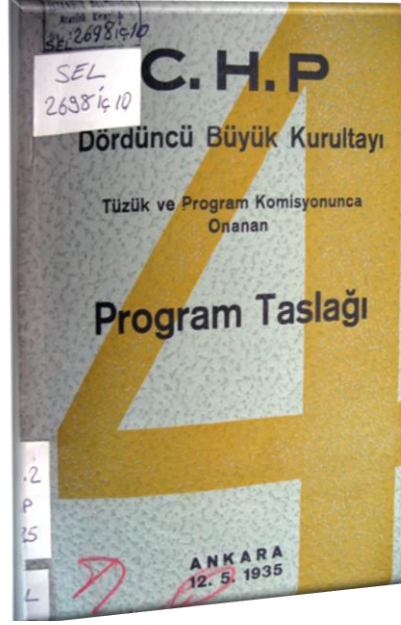
Saygılarımızla

İçindekiler

Arşivlerde Kalan “Kemalizm Prensipleri”	3
Geçmişten Bugün’e Türkiye’de Toprak Reformu	
Gökalp Çiçek.....	4
Hidrojen Ekonomisi ve Türkiye	
Yeliz Şimşek.....	17
Türkiye İçin Bor	
Ozan Bayram.....	22
Marshall Yardımı ve Yardımın Türkiye’ye Etkileri	
Eren Deniz Abuş.....	29
Aydınlanma Rönesans’ı: Köy Enstitüleri	
Özgür Dağgeçen.....	33
On Kasım Konuşması	
Gökçe Sönmez.....	36

ARŞİVLERDE KALAN “KEMALİZM PRENSİPLERİ” YAZISI

Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı Program Taslağı'nın aslı, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yer almaktadır.

Program Taslağı'nın Giriş bölümünde aynen şöyle yazmaktadır:

Cumhuriyet Halk Partisinin programına temel olan ana fikirler, Türk devriminin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle yalnız olarak, ortaya konmuştur.

Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında parti kurultayınca da kabul olunan tüzüğün genel esaslarında, ve, genel Başkanlığın, aynı kurultayca onanmış olan bildirğinde, ve 1931 kamutay seçimi dolayısıyla çıkarılan bildirikte saptanmıştır.

Yalnız bir kaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada, toplu olarak yazılmıştır.

Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamâlizm prensipleridir.

Geçmişten Bugün'e Türkiye'de Toprak Reformu

Gökalp Çiçek*

Toprak reformu, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana çözümleyemediği en önemli problemlerden biridir. Dönem, dönem yapılan ya da yapılmaya çalışılan düzenlemelere rağmen, halen daha bu soruna kesin bir çözüm getirilememiştir.

11-12 Kasım 2005'te Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası ile Ziraat Mühendisleri Odası sekretaryalığında ortaklaşa düzenlenen "TOPRAK REFORMU KONGRESİ 2005" sonucunu, yayınlanan bildirgede de bu durum açıkça ifade edilmiştir.

Peki, toprak reformu nedir, öncelikle bu kavramın üzerinde duralım. Sonrasında ise Türkiye'de Cumhuriyet öncesi ve sonrası uygulanan toprak rejimlerini inceleyelim.

Toprak Reformu

"Geleneksel anlamda Toprak Reformu denilince, toprak mülkiyetinin belirli bir tavan sınırından yukarısının kamulaştırılarak, topraksız ya da az topraklı köylülere dağıtımı anlaşıldı. Bugün ziraatta bünye bozukluklarının düzeltilmesi için alınan tedbirler toprak reformu içinde toplanmaktadır. Bu bakımdan toprak reformu arazi tasarruf sisteminin ıslahı, arazi toplulaştırması, parçalanmanın önlenmesi ve kiracılık-ortakçılık münasebetlerinin düzeltilmesi ile ilgili organize edilmiş tedbirleri ihtiva eder. Dar manada toprak reformu, büyük mülklerin parçalanarak topraksız çiftçilere dağıtımı için devletçe alınan tedbirleri kapsar. Geniş manada toprak reformu ise; ziraatla ilgili ekonomik ve sosyal müesseselerin ıslahı, için alınan her türlü tedbirleri ifade eder.

Bu anlamda toprak reformu, bütün yönleriyle arazi tasarruf sisteminin ıslahı, arazi toplulaştırması, kiracılık münasebetlerinin düzenlenmesi, ziraat işçisinin çalışma şartlarının ıslahı, ziraî yerleşim, vergi sistemi ile ilgili reformlar ve uygun şartlarla kredi temini ile ilgili bütün tedbirleri ve hatta köylerde tesis edilecek sanayi tesisleri, kooperatifleşme ve pazarlama ile ilgili müesseselerin kuruluş ve gelişmesini de içine alır.¹ "

* İstanbul Teknik Üniversitesi, Maden Mühendisliği 3.Sınıf Öğrencisi

İlk Dönem Osmanlı Toplumunda Toprak Rejimi

1299–1600 yılları arasındaki zaman dilimi, Osmanlı Devleti’nin altın çağlarıdır. Üç kıtadan topraklara sahip bu cihan devleti o günlerin dünyadaki en büyük gücü konumundadır. Fakat bu gücünü sadece bileğinin kuvveti ile sağlamamıştır. Osmanlı Devleti, kuruluş ve yükselme dönemi boyunca çağın maddi şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına öncelikle gözetken bir devlet anlayışına sahiptir. Toprak ise o dönem için en önemli gelir kaynağıdır,

Osmanlılarda toprak rejimi Kur'an'ın ilkelerine ve İslam Hukukuna dayanmaktadır. Kısaca toprak kimsenin mülkü değil Allahındır anlayışı bu rejimin çıkış noktasıdır. Toprak üç şekilde işleniyordu.

1-Öşriyye

2-Haracıya

3-Arz-miri

1-Öşriyye denilen toprak fetih öncesi Müslümanlara ait olan ya da fetih sonrası Müslümanların yerleştirilmiş olduğu topraktır. Öşriyenin en önemli özelliği işleyenin Müslüman olmasıdır ve mülkiyetinin sahip bulunmasıdır. Bu sayede toprağı istediğı gibi işleyebilir ya da satabilirdi. Öşriyye topraklarını işleyen halk öşür vergisi öderdi. Öşür vergisi toprakların verimini, ürün çeşidine, bölgeye göre değişen yüzdelerle toplanmıştır.

2-Hareciye toprakları fethedilen bölgelerdeki yerli gayri Müslim halka bırakılan topraklardır. Yine bu toprağı işleyenlerde her türlü tasarruf hakkına sahiptirler.

3-Miri toprak rejimi Osmanlı Devleti’nin, topraklarının büyük bir çoğunluğunda uygulanan bir rejimdir.

Mülkiyet tamimiyle devlete aittir ve çiftçi toprağın ebedi kiracısı konumundadır. Miri topraklar üçe ayrılır has yıllık geliri 100000 akçeden fazla olan, zeamet 20000–100000 arası olan tımar ise 1000–20000 olan topraklardır. Has genellikle vezirlere, beylerbeyine ya da sancakbeylerini, zeamet tımarlı sipahilerin en büyük amirlerine yani alaybeylerine ve merkezdeki yüksek memurlara, tımar ise sipahilere ve yararlılık gösteren askerlere bırakılırdı.

Burada bir şeyi daha açıklığa kavuşturmamız gerekir ki, Osmanlı ordusu hakkında yanlış bir görüş hâkimdir. Ordunun belkemiğinin hep yeniçeriler tarafından oluşturulduğu düşünülür, oysa yükselme devrine baktığımızda **Kanuni** döneminin son zamanlarında ordudaki paralı asker sayısı yani yeniçeri sayısı 18000’dir, oysa aynı dönemde eyalet askerlerini, yani sipahilerin sayısı 150000 kişidir².

Şunu da eklemekte yarar vardır ki sipahi kendisi için ayırdığı 3000 akçe dışında kazandığı her 2000 akçede bir cebeci yetiştirmek zorundadır. Yıllık geliri 13000 akçe olan bir sipahi 5 cebeci yetiştirmek zorundadır. Savaş zamanı bu cebecileri de yanına alıp orduya katılırdı.

Osmanlının duraklama devrini girdiği dönemlere baktığımızda bu muntazam işleyen toprak düzeninde bozulmaya başladığını görürüz, dolayısıyla ordudaki tımarlı sipahilerin sayısı azalmakta, yeniçerilerin sayısı ise artmaktadır. Duraklama ve gerileme dönemlerinde askeri başarısızlıkların en önemli sebeplerinden biride budur. Paralı ve aynı zamanda devşirme olan bu askerler işin tabiatı gereği bir süre sonra bozulmuşlar, yozlaşmışlar kontrol edilemez bir güç olmuşlardır. Bu durum 1826'da **İkinci Mahmut** tarafından yeniçeri ocağının kaldırılması ile son bulmuştur.

Toprak Düzenin Bozulması

Osmanlı ordusunun kuruluş ve yükselme dönemlerinde büyük bir çoğunluğu eyalet askerlerinden yani sipahilerden oluşuyordu. Barış zamanın toprağın başında olup üretime katkıda bulunan bu askerler savaş zamanı ise ordunun ana gücünü teşkil etmekte idi. Bu sistem aşağı yukarı 16.yy sonları 17.yy başlarına kadar düzenli bir şekilde devam etti.

Sonrasında ise Avrupalıların yapmış olduğu coğrafi keşifler, özellikle Ümit Burnunun keşfiyle Akdeniz'in önemini kaybetmesi, teknolojik alanda gelişmeler ve yine aynı döneme denk gelen ve daha önce görülmemiş bir büyüklükte bir çapa sahip olan Celali isyanları sonucunda Anadolu'daki ticaret yavaşlamaya başladı. Coğrafi keşifler sayesinde hiçbir karşılık ödmeden tamamıyla sömürüye dayanan bir sistemle Afrika'nın ve kıta Amerika'sının zenginliklerini ülkelerine taşıyan Avrupalılar, inanılmaz bir sermaye birikimine sahip olmuşlardır. **İsmail Cem**'e göre Osmanlının 300 senede ulaşamadığı zenginliğe Avrupa 50 yılda ulaşmıştır.

Bozulan toprak sistemiyle beraber ektiğinden bir şey kazanmamaya başlayan köylü toprağını terk etmeye başladı, bu terk edilen toprakları alan eşraf kesiminin yine aynı dönem içerisinde gittikçe güçlenmeye başladığını görürüz. Diğer yandan köylerde işsizliğin artmasıyla, köyden şehre göç dalgası başlamış, böyle bir şeye hazırlıklı olmayan şehirler işsizler dolmuş, bir süre sonra ise parasal sıkıntılarında etkisi topluma yoksulluk, yozlaşmayı beraberinde getirmiştir.

Aynı dönemde Avrupa da ise tam aksine şehirleşmenin hızlandığı ve gittikçe tarım toplumu olmaktan uzaklaştıklarını görürüz. Feodalite gücünü hızlı bir şekilde kaybediyor iken merkezîyetçi sistem gün ve gün güçleniyordu. Bizde ise tam tersi oluyordu. **İsmail Cem**, Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi kitabında bu durumu şöyle özetler; "*Avrupa kölelikten derebeyliğe derebeylikten burjuvaziye geçerken, yani ilerken; Osmanlı*

toplumu eşitlik ve adalete dayanan gelişmiş bir düzenden geriye, derebeyliğe dönmüştür. Üstüne üstlük, kendi kişiliğine özgü az gelişmiş bir derebeylik. Nitekim bu düzen de sırası geldiğinde, girişimsel ve devrimci batı burjuvazisini değil, az gelişmiş ülkelerin az gelişmiş burjuvazisini yaratacaktır.³

19 yy.'a geldiğimizde toprağın özel mülkiyete geçme serüveni gittikçe hızlanmıştır. Toprak rejimini bu liberal sistem üzerine oturtmaya çalışan Osmanlı Devleti'nin en büyük destekçisi Avrupa'dır. 1847'de çıkartılan bir tebliğle miri toprak üzerinde mülkiyet hakkı resmileştirilmiştir. Daha sonrasında ise 1856 ıslahat fermanı ile yabancılara mülk satışını olanak sağlanmıştır. Fakat bundan 2 sene sonra çıkartılan Arazi Kanunnamesi ile bu hak geri alınmaktadır. Aynı kararname toprağın özel mülkiyete girmesini önemli kolaylıklar getirmektedir. Toprak rejimi üstünde yapılan bu değişikliklerin hiçbir soruma çözüm getirmemiş aksine durumu daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Toprak üzerinde özel mülk edinme hakkı ile Avrupalılar aracılar vasıtası büyük toprak parçaları almaya başladıkları dönem de bu zamana denk gelir.

Tek Parti Dönemi

Tek parti döneminde öncelikle 1925 de çiftçiden alınan aşar vergisi kaldırılmıştır. O zaman için devletin gelirinin %40 oluşturan bu vergiye kaldırmak gayet radikal bir karar olmuştur. Amaç köylünün ayağındaki prangaları sökerek üretimi, artırmaktır. Bu yolla doğan vergi kayıpları, arazi vergisi ve tüketim vergilerinin oranları yükselttilerek karşılanmaya çalışıldı⁴.

İsmail Cem'e göre ise Aşar vergisinin kalkmasından yine zengin çiftçi (eşraf-ağa kesimini kastediyor) yararlanmıştır.

1927–1929 yıllarında topraksız köylüye hazine arazisinin verilmesi yolunda kanunlar çıkmış olsa da denemeler sınırlı kalmıştır. Bu denemelerin sınırlı derecede başarılı olmasının sebepleri arasında o dönemki meclisin yaklaşık %20'sini oluşturan eşraf kesiminin, üst düzey yöneticilerine tesir etmesine bağlayabiliriz. Milli Mücadelenin bu önemli finansörleri yetkili çevrelerin içerisinde ve üzerinde önemli bir nüfusa sahiptirler.

Atatürk dönemindeki bir başka uygulama ise muhacirlere verilen topraktır, fakat bu proje tüm iyi niyetine rağmen başarılı olamamış, hatta çeşitli oyunlar sonucu, eşraf kesimi muhacirlere verilen bu toprakları onların elinden almıştır.

1937 yılına geldiğimizde **Atatürk** meclis açılış konuşmasında ekonomik faaliyetlere değinirken, tarım, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün

olarak saydığını belirttikten sonra; tarım için gelecekte uygulanması gereken yöntemi şöyle ifade eder:

“Sayın milletvekilleri,

Milli ekonominin temeli tarımdır. İşte bu nedenle tarımda kalkınmaya önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amaca erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Fakat bu önemli isteği uygun bir biçimde amacına ulaştırabilmek için ilk önce ciddi çalışmalara dayalı bir tarım politikası belirlemek ve onun için de, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek uygulayabileceği bir tarım rejimi kurmak gereklidir. Bu politika ve rejimde, önemle yer alabilecek noktaların başlıcaları şunlar olabilir.

Bir kez, ülkede topraksız çiftçi bırakılmamalıdır.(Bravo sesleri, alkışlar) Bundan daha önemli olan ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir nedenle ve hiçbir şekilde bölünemez bir nitelik almasıdır.(Alkışlar) Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğinin, arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus yoğunluğuna ve toprak verim derecesine göre sınırlandırılması gereklidir. Küçük büyük bütün çiftçilerin iş araçları artırılmalı, yenileştirilmeli ve bakım önlemleri zaman geçirilmeden alınmalıdır. Herhalde, en küçük bir çiftçi ailesi, bir çift hayvan sahibi olmalıdır, bunda ideal olan öküz değil, at olmalıdır. Öküz, ancak bazı şartların henüz sağlanamadığı bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için, genellikle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörü büyük çiftçilere öneririm. Köyde ve yakın köylerde, ortaklaşa harman makineleri kullanmak köylülerin vazgeçemeyeceği bir gelenek haline getirilmelidir.

Ülkeyi iklim, su ve toprak verimi bakımından tarım bölgelerine ayırmak gerekir. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik tarım merkezleri kurulması gereklidir.

Bu gün devlet yönetiminde bulunan çiftliklerdeki ve bunların yönetimi içindeki diğer tarımsal sanayi kuruluşlarındaki bazı kişiler, tarımsal çalışmaların bütün alanlarında her türlü teknik ve modern deneylerini tamamlamış olarak bulunduğu bölgelerde en faydalı tarım usul ve sanatlarını yaymaya hazır bulunmaktadırlar. Bu, bakanlık için büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Ancak, gerek var olan gerek bütün ulusal tarım bölgeleri için yeniden kurulacak olan tarım merkezlerinin kesintiye uğramadan tam verimli çalışmalarını; şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin, kendi gelirleriyle kendi varlıklarını yönetmek ve gelişmelerini sağlayabilmek için bütün bu kurumlar birleştirilerek geniş bir işletme kurmalarını öneririm.

Bir de, başta buğday olmak üzere, bütün gıda ihtiyaçlarımızla endüstrimizin dayandığı çeşitli ham maddeleri sağlamak ve dış ticaretimizin temelini oluşturan çeşitli ürünlerimizin ayrı ayrı her birinin üretimini artırmak, kalitesini yükseltmek, üretim masraflarını azaltmak, hastalık ve zararlı böcekler ile uğraşmak için gereken teknik ve kanuni bütün önlemler zaman geçirilmeden alınmalıdır.⁵

1938 yılında ise toprak reformu için ilk ciddi tetkikler yapılmıştır. 35 ille yapılan araştırmalar sonucun da tarımdaki mülk sahiplerinin % 0.025'i (binde iki buçuğu) toprakların % 0.14'üne (binde on dördüne) sahiptir. Bu korkunç eşitsizliği gidermek için bir an önce gidermek için çalışmalar başlatılmış nitekim **Atatürk**'ün 1938'de ki meclis açılış konuşmasında bu durum ifade edilmiştir:

"Milli ekonomimizin temeli tarımdır. Bunun içindir ki, tarımda kalkınmamıza büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yapılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amaca ermeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu önemli işi isteğe uygun bir biçimde amacına ulaştırmak için, ilk önce, ciddi etütlere dayalı, bir tarım politikası belirlemek ve bunun için de her köylünün ve bütün vatandaşların, kolayca kavrayabileceği ve severek uygulayabileceği bir tarım rejimi kurmak gereklidir." öğüdünde bulunmuştuk.

Bununla ilgili incelemeler bitirilmiştir.

Cumhuriyetin on beşinci yılı planlı, sistemli tarım ve köy kalkınmasının başlangıcı olmalıdır.⁶

Maalesef, bilindiği üzere **Atatürk**'ün ömrü bu uygulamaların gerçekleştirilmesine yetmemiştir.

Atatürk Sonrası Dönem

1939–1950

2. Dünya Savaşı'na katılmamamıza rağmen, bir milyon kişilik bir ordunun devamlı hazırda tutulması, genç tarım nüfusunu topraktan uzaklaştırmış, üretimi düşürmüştür. Bu durum zayıf ekonominin kaldırabileceği bir yük değildi. Bu yüzden daha önce ekilmemiş alanlar ziraata açılmış, 1942 yılında buğday kombinaları kurarak halkın ve ordunun ihtiyacı olan ürünleri üreterek karşılama yoluna gitmiştir⁷.

Mili Korunma Kanunun verdiği yetkiler sayesinde devlet tarım ürünlerinin fiyatını çok düşük tutmuş, bunun dışında çıkarılan yol vergisi ve 1943 yürürlüğe sokulan Toprak vergisi savaşın ağırlığını köylünün sırtına bindirmiş. Ürünün %10–12'sini toprak vergisinden dolayı devlete vermek zorunda kalan köylü, çoğu zaman varını yoğunu satmak zorunda kalmış. Fakir köylülerin ellerinden çıkardıkları tarlalar eşrafın eline geçmiş, yani büyük çiftliklere katılmıştır.

Aslında neden bir toprak reformu yapılması gerektiğini **İnönü**, 1936’da şöyle ifade etmiştir: “Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprağı taksim edilmiş yerlerde bile, köylünün yarısına yakın bir miktarı topraksızdır. Başkalarına ait topraklarda çok fena şartlarda çalışmak mecburiyetindedirler⁸.”

Aynı dönemin iç işleri bakanı **Şükrü Kaya** ise durumu şöyle özetler kısaca: “On sekiz milyon Türkün on beş milyonu çiftçidir. Bu on beş milyonun birçoğu kendi toprağında çalışmaz. Çiftçiye, Türk çiftçisini, toprak sahibi yapmak demek, Türk çiftçisini yani Türkün ekseriyeti aimesini kendi ekonomik mukadderatına sahip kılarak bu memleket için hayırlı ve aktif bir eleman yapmak demektir⁹.”

Tarım ürünlerinin fiyatına konan sınırlamalara ve Toprak vergisi gibi uygulamalara canı sıkılsa da yine de çıkarını korumayı beceren eşraf kesemi 1945’de yürürlüğe konmaya çalışılan toprak reformu karşı şiddetli protestolara girmiştir. Meclis komisyon başkanı **Adnan Menderes ve diğer toprak ağaları** tasarıyı geçiştirmek için çok çaba sarf etmişler. **Menderes** komisyon başkanlığından istifa etmiş, daha sonrasında ise **İnönü**’nün ağırlığını koyması ile bu yasa kanunlaştırılabilmıştır. Fakat tasarının hemen kabulünden sonra devrin büyük toprak ağası **Cavit Oral** Ziraat vekilliğine getirilmesi sonucunda, bin bir güçlkle çıkarılan bu yasa hiçbir uygulama alanı bulamamıştır.

Bu olaylar sonrası eşrafla bürokrat kesimi arasında köprüler atılacak, eşraf bundan sonra Demokrat Partinin; **Adnan Menderes, F.L. Karaosmanoğlu, Emin Sazak** gibi toprak ağalarının etrafında toplanacaktır.

1950–1960

Türkiye çok partili hayata, 7 Ocak 1946’da **Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar** tarafından kurulan Demokrat Partiyle birlikte girer. Ekonomide liberal bir anlayışı sahip olan bu partinin amacı devlet zorunlu olmadığı sürece ekonomik hayata müdahale etmeyecek, özel sektörde girişimciliği artıracak ve bazı kamu kurumlarının özel sektöre alınmasını teşvik edecek, alt yapı yatırımlarını artıracaktı.

Bu anlayışla ve söylemle harekete geçen DP 21 Temmuz 1946 seçimlerinde başarı sağlayamamasına karşın 1950 seçimlerinde CHP’ye karşı ezici bir üstünlük sağlar ve 487 milletvekilinin 408’ini alırlar mecliste.

DP’nin tarım alanında yaptığı ilk işlerden birisi de, CHP döneminden kalma yol, muamele, hayvan vergisi gibi halkın şikâyetçi olduğu vergileri kaldırmaktır

1950–1953 yılları arasında tarım sektörü hızlı bir gelişme göstermiş ve ekim alanı 14,5 milyon hektardan 18,8 milyon hektara çıkmış; tarımsal

üretim ise 1 kat artış göstermiştir. Tahıl ürünleri artışı ile buğdayda dünya da 4. sırada ihracatçı ülke olunmuştur. GSMH yıllık ortalama %11,3 artış kaydedilmiştir¹⁰.

Ayrıca bu ilk dönemde iklim koşullarının iyi gitmesi, ulaştırma alanına yapılan yatırımlarla bu sektörün gelişmesi, tarım ürünlerine uygulanan yüksek fiyat politikası (Kore savaşı nedeniyle artmıştır), tarımsal vergilerin düşürülmesi bu olumlu havanın oluşmasında etkili olmuştur.

Yalnız tarımda makineleşme kısa vadede başarılı olmuş gibi gözükse de, birçok köylünün işsiz kalmasına da yol açmıştır. **Nur Yalman**'a göre güçlü bir traktör, Diyarbakır çevresindeki geniş ovalarda 10000 dönüm sürebilir. Bu yaklaşık 50 kişinin yapabileceği iş anlamına gelir. Küçük toprak sahiplerinin elindekileri de zamanla eşraf kendi hesabına geçirmiştir. Tarım yapan insanlar arasında yoksulların ve topraksızların sayısı artmış, tarım kesimini terk eden köylüler şehirlerdeki gecekonduya yönelmeye başlamışlardır. **İsmail Cem**, bu durumu şöyle ifade eder;

“Anadolu’da göç başlayınca, şehirlerin sakin görünüşü hızla ve ihtilâlcî bir şekilde değişti. 1927’den beri yılda %3 artan şehirli nüfus 1950’den sonra üç kat hızlanarak % 9 artmaya başladı. Çoğunluğu Anadolu göçmenlerinin meydana getirdiği gecekondu yığınakları en zengin semtlerin yanı başında (Şişli, Gürtepe, Kuştepe, Harmantepe), yahut tam ortasında (Ankara-Altındağ) yükselmeye başladı. Gecekondu mahalleleri şehrin adeta kendisi, imtiyazlı semtler ise ayrıcalık taşıyan parçaları oldu. Şehirlerin homojen yapısı bir daha düzelmeyecek şekilde bozuldu. 1960’daki rakamlara göre İstanbul’da tüm meskenlerin % 40, şehir nüfusun % 45’ini gecekondu sakinleri meydana getirmektedir. İskenderun ve Samsun’da oranlar buna yakındır. Ankara’da meskenlerin %65’i Adana’da %49 gecekondu¹¹.”

Demokrat Partinin ikinci döneminde ilk dönemde yakalanan olumlu hava dağılmaya başlamıştır. Dış borcu devamlı ekonomiye şırınga ederek ekonomik faaliyetlerinin hızlanmasını sağlayan DP, Dış ticaret açığının hızlı bir şekilde artmasının önüne geçememiştir. (540 Milyon) Bunun için, 1953 yılında serbest ithalat kararı iptal edilmiş kıymet esasına dayanan yeni bir gümrük vergisi uygulaması başlatılmıştır. İhraç ürünlerine prim uygulanmış fakat bu tedbirlere rağmen dış ticaret açığı enflasyon baskısı ile kapatılamamıştır. Alınan önlemlerin yeterli fayda sağlamaması sonucu milli gelir % 3 azalacaktır. (1950–1953 arası % 13 artmıştı)

Bundan sonra ise tarım ikinci plana atılmış ve tarımın mili gelirden aldığı pay azaltılmış (1948’de % 53,2 iken 1960’da % 43) 1946 yılında milli gelirin %45’ini oluşturan tarım sektörü yaklaşık 15 yıl sonra 1960 yılında %18’lik düşüşle milli gelirin %37,5’ini oluşturmuştur. 1946 yılında

kırsal alanda yaşayan nüfus toplam nüfusun %75'ini oluştururken, 1960 yılında bu oran %68'e düşmüştür¹².

Demokratlar ellerindeki yetersiz olanaklarla gereğinden fazla şeyi, haddinden kısa zamanda yapmaya çalışmışlardır. Bu da onların sonunu hızlı bir şekilde getirmiştir.

Son olarak DP dönemi için şunu da ekleyebiliriz ki; meclisteki çoğunluğuna güvenip (bunun sebebi de o dönemki seçim yasasıdır) halkın tümünü temsil ettiğini düşünen, dahası “halk zaten benim” deyip de, her istediğini yapabileceğini zanneden bir zihniyeti siyasetin içine bu parti yerleştirmiştir. Bundan sonrada iktidara gelen her sağ partide bu geleneği büyük bir şevkle sürdürmeye devam etmiştir

1960 ihtilali sonrasında sosyal, siyasal, ekonomik bazı tedbirler alınmış, 1961 yılında çıkarılan anayasa tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektörünün de ekonomik ve sosyal açıdan ele alınmasına olanak sağlamıştır. Anayasa hem toprak reformunun yapılmasını öngören hem de reformun yapılabilmesi için dağıtılacak toprakların kamulaştırılmasını ilişkin hükümler içermiştir. Buna göre; “*Devlet toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeterli toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır.*”⁽¹³⁾

1960–1963

27 Mayıs yapan ekip ya da MBK (Milli Birlik Komitesi) kendi yapısı gereği halkın sorunlarını yakından bilmektedir. Bu sebeple MBK'nin ilk eğildiği konular arasında toprak reformu, grev hakkı ve vergi kaçakçılığı var idi. Fakat 1960–1961 yılları arasında piyasalarda durgunluk tarımsal üretiminde düşmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine birde MBK daha sonradan kaldıracağı “buğday fiyatlarını artırmama” kararı alınınca halk bilindik tepkisini ortaya koymuş, durumun kötüleşmesini, dindar iktidarı yıkan CHP'den ve onunla birlik olduğu nu düşündüğü subaylardan sorumlu tutmuştur.

İlk Planlı Dönemden Günümüze (1963–2006)

17 yüzyıldan bu yana Anadolu toprağı sürekli bir yağmanın hedefidir. Toprağın devletin elinden sökülüş, özel mülk yapılmış, ağa ve derebeylerin egemenliğin de günümüze dek gelmiştir. Bu oluşum kuvvetlinin zayıfı ezdiği, çok büyük çiftliklerle cüce tarlaların yan yana yaşadığı bir toprak düzenini yaratmış, kökleşmesini sağlamıştır. Tarımdaki

egemen zümrelerin, kasaba eşrafının, ağanın ve tefecinin çıkarınca şekillenmiş olan bu düzen temel niteliklerini araya Tanzimatın, Meşrutiyetin, Cumhuriyetin ve demokrasinin girmesine rağmen günümüze dek korumuştur.⁽¹⁴⁾

Bu makûs talihi geri çevirebilmek için Türkiye’de, plânlı kalkınma dönemi başlatılmıştır. 1960’dan günümüze tüm sektörlerle birlikte tarımın gelişmesi de, yapılan beş yıllık kalkınma plânları ve yıllık programlar çerçevesinde yönlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu çalışmalar günümüze değin hatırı sayılır bir netice vermekten uzak kalmıştır. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, 11–12 Kasım 2005 de Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası ile Ziraat Mühendisleri Odası Sekretaryalığında ortaklaşa düzenlenen “TOPRAK REFORMU KONGRESİ 2005” sonucu yayınlanan bildiride de, çözüm bekleyen bu sorunlar kısaca şöyle belirtilmiştir.

“Tarım sektörü yapısal sorunlarını aşamamıştır, araziler çok küçük, çok parçalı ve dağınık durumdadır, halen birçok yörede topraksız ya da az topraklı yurttaşımız yaşam mücadelesi vermektedir, kiracılık-ortakçılık ve yarıcılık düzeni belli kurallara bağlanmamıştır,

Toprak reformu hedefleri ile tutarlı biçimde tapu ve kadastro sorunları çözülememiştir,

Toprak kaynaklarımız, erozyonla, tarım dışı amaçlı kullanım ve yanlış uygulamalarla yok olmaktadır,

Toprak reformu kapsamında değerlendirilmesi gereken hazine arazileri satılmaktadır,

Yabancılar arazi satışı Anayasa hükümleri zorlanarak yaşama geçirilmektedir,

IMF ve Dünya Bankası odaklı “Tarım Reformu” projeleri, tarım sektörünün sos yo-ekonomik yapılarında yıkıcı sonuçlar üretmektedir.

Birçok tarım ürününde dışalımçı konuma gelinmiştir,

Toprak-insan ilişkilerinin toprak mülkiyeti temelinde çözülmemesi, insanlarımızın sosyal ve katılımcı toplumun bir bireyi olmasını engellemiş, bu yapı demokratik yaşamın özünü zedelemiştir.

TMMOB’ un sunduğu çözüm önerileri ise şunlardır;

Yeryüzünde üretilmeyen ve kolayca yok edilebilen tek kaynak olan toprakla ilgili tüm çalışmalar, öncelikli olarak belirlenen stratejik hedefler doğrultusunda yürütülmelidir.

Anayasanın özellikle 35., 44., 45. ve 166. maddelerine uygun yasal ve kurumsal yapılanma sağlanmalıdır.

Tarım, gerçek ve stratejik bir sektör olarak yeniden planlanmalı, üretimi ve üreticiyi destekleyen politikalarla yaşanan olumsuz süreç durdurulmalı, ulusal tarım politikaları uygulamaya konmalıdır.

Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası ve AB'nin halkımızın çıkarlarını gözetmeyen dayatmaları kabul edilmemeli, bağımlılık yaratan anlaşmalar yürürlükten kaldırılmalıdır.

Tarımda toprak mülkiyet yapısı yoksul halkın çıkarları doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır.

Toprak sahipliğinde tekelleşmeyi önleyici düzenlemeler yapılmalı, toprağın ekonomik sömürü ya da nüfuz aracı olarak kullanılmasına izin verilmemelidir.

Ülkemizde zorunlu durumlardan dolayı boşalan ya da zorla boşaltılan köylerimizdeki insanlarımızın yerinden ve topraklarından göç ederek üretimden ve doğal yaşamdan koparılmasının önüne geçilmeli, köye dönüş süreci sorunsuz yürütülmelidir.

Kırdan kente göç sorunu bağlamında, tarım sektörü kalkındırılmalı ve tarım nüfusunun refahı artırılmalı, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesinin önüne geçilmeli, çiftçi ailesine yerinden olmaksızın sanayi ve hizmet kesiminde iş ve gelir olanakları sağlanmalı ve kırsal alandaki fiziki yerleşim deseni ve ulaşım şekli bu amaca uygun duruma getirilmelidir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kaldırılmalıdır.

Köy Yasası ve Tapu Yasası'nda yapılan değişiklikler ve diğer yasalarla yabancılara tanınan mülk edinimi olanağı ortadan kaldırılmalıdır.

Toprak reformu, yalnızca arazi dağıtım ile sınırlı kalmamalı, yaşayabilir ve yarışabilir işletme yapıları kurulmalı ve desteklenmelidir.

Hazineye ait tarım arazileri kullanımı öncelikle topraksız ve az topraklı çiftçilere verilmelidir.

Mayınlı araziler temizlenerek topraksız ve az topraklı çiftçilerin kullanımına açılmalıdır.

Belirli büyüklüğün üstündeki topraklar kamulaştırılmalı, kamulaştırılmayan arazileri ise artan oranda vergilendirilmelidir.

Zilyetlik hükümleriyle toprak mülkiyeti edinme uygulamasına son verilmelidir.

Ülke kadastro, arazi yönetimi kavramı içinde değerlendirilmeli; kentsel ve kırsal arazi kullanımının planlanması ve çevre sorunlarının çözümü, ekonomiye gerekli katkının sağlanması, sosyal yapının iyileştirilmesi hedeflerine yönelik, çağdaş, parsel bazlı bir bilgi sistemi

oluşturulmalı ve güncel tutularak yaşatılmalı ve tek elden yönetilen bir konuma getirilmeli, kadaastro çalışmalarının tamamlanması ve güncelleştirilmesi bir master plana bağlanmalı ve gerekli ödenekler sağlanmalıdır.

Orman kadaastrosu çalışmaları ülke kadaastrosu içinde değerlendirilmeli ve bitirilmeli, ormanlarımızın amaç dışı kullanımlarına ve yağmalanmasına yol açacak hukuki düzenlemelerden vazgeçilmelidir.

Meralarımızın tespiti çalışmaları ülke kadaastrosu içinde değerlendirilmeli ve hızla bitirilmeli, meralarımız iyileştirilerek amacına uygun kullanılmalıdır.

Türk Medeni Kanununda değişiklik yapılarak, tapu kütüklerinde aleniyet sağlanmalı, arazi parçalanmasını önleyecek mirasın geçişi ile ilgili hükümler uygulanabilir şekilde düzenlenmelidir.

Kırsal ve kentsel toprak düzenlemelerinde halkın sürece katılması için demokratik bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Üreticilerin demokratik kooperatiflerde ve üretici sendikalarında örgütlenmesi özendirilmelidir.

Bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine yönelik sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel politikalar, demokratik bir planlama ile yaşama geçirilmelidir.

Devletin küçültülmesi çabalarının aksine, toprak-insan ilişkileri düzenlenirken daha az değil, daha çok devlet müdahalesine olanak sağlanmalı, kamu yönetimi güçlendirilmelidir.

Toprak, orman ve mera gibi doğal kaynaklarımızla ilgili hukuksal düzenlemelerde af niteliğindeki maddelere yer verilmemelidir.

Toprağı koruma, geliştirme ve planlı kullanma çalışmalarını merkezi düzeyde yürütecek özel bütçeli, taşra örgütü olan bir Genel Müdürlük hemen kurulmalıdır.

Sulama, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri eşzamanlı planlanmalı, gerekli ödenekler ayrılarak hızla tamamlanmalıdır.

3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanununda değişiklik yapılarak kamu adına kesinti yapılması sağlanmalıdır.

AB'ye uyum sürecinde gündeme gelen “Tarımın Kapitalistleştirilmesi” ve “Köylülüğün Tasfiyesi” politikası yaşama geçirilmemeli, ülkemizin ve halkımızın çıkarları ön planda tutulmalıdır.”⁽¹⁵⁾

Görüldüğü üzere mevcut soruna getirilen çözüm önerileri hiç de yabancı gelmemektedir.1937’de, 1945 hatta 1973’de istenilen şeylerle aynı temel özellikleri taşımaktadır. Fakat geçmişte nasıl ağa, eşraf kesiminin sözü

geçiyor ise günümüz Türkiye'si'nde şu an AB'ci Amerikancı kesimlerin etkili konumlarda bulunmasından dolayı bu yapısal reformu gerçekleştirmek şu an için bir hayal olarak gözükmemektedir.

Türkiye'yi kendinin sananlar ya da kendisi olduğunu iddia edenler türbanla, Avrupa Birliği müzakereleriyle, Büyük Ortadoğu Projeleri ile ya da Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle gündemlerini oluşturmaya, doldurmaya devam etsinler. Onlar istedikleri kadar milleti oyaladıklarını zannetsinler. Tarih gereken notu onların üstüne çoktan düşmüştür.

Çünkü “*Tarih boşuna yaşanmış bir deney değildir. Düünden gelen bugünkü toplumumuz kendi doğrultusu içinde yarına gidecektir. Tarihin verdiği engin ders, hızını ancak kendisinden alan eylemlerin bugün ve yarın içinde başarıya ulaştığıdır. Dün ve bugün teoriyi, bugün ve yarın pratiği hazırlar. Dünün araştırılması, bir yerden sonra, bugünün ve yarının araştırılması demektir.*”⁽¹⁶⁾

Kaynaklar

- 1- Ankara: (Yeni Türkiye Yayınları, 2002), c.XVII, s. 677-686
- 2- İsmail Cem Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi s. 185-186
- 3- İsmail Cem Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi s. 209
- 4- Dinler-96
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=index.htm&curdir=\sanal_kutuphane2\tarim_tarihi&fl=ikinci_bolum_1.htm
- 5- http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/5d3yy.htm
- 6- http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/5d4yy.htm
- 7- YeniveDölekoğlu,2003
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=index.htm&curdir=\sanal_kutuphane2\tarim_tarihi&fl=ikinci_bolum_2.htm
- 8- Oya Köymen, “Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım
- 9- Kadro 23, Ekim 1933, s. 37
- 10- Tufan,1997;Anonim,2003
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=index.htm&curdir=\sanal_kutuphane2\tarim_tarihi&fl=ikinci_bolum_2.htm
- 11- İsmail Cem Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi s 496-497
- 12- 1- YeniveDölekoğlu,-2003
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=index.htm&curdir=\sanal_kutuphane2\tarim_tarihi&fl=ikinci_bolum_2.htm
- 13- 1961 Anayasası 37.Madde
- 14- http://www.hkmo.org.tr/etkinlikler/etkinlik_detay.php?kod=214
- 15- İsmail Cem Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi s 476
- 16- Ali Halil Gevgili- Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye

Hidrojen Ekonomisi ve Türkiye

Yeliz Şimşek*

Dünyada giderek artan enerji sıkıntısı; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, yeni enerji kaynaklarını aramalarına ve ekonomilerini bu yeni kaynaklar çerçevesinde düzenlemelerine sebep olmaktadır. Bu yönelinen kaynakların, sürdürülebilir olmasının yanı sıra, doğal hayatı koruması ve çevreyi de kirletmemesi gerekmektedir. Yıllardan beri kullanılan fosil yakıtlar, hem tükenme tehlikesiyle karşıyadır hem de ciddi çevresel sorunlar yaratmaktadır. İşte hidrojen enerji sistemleri; yanması sonucu sera gazları açığa çıkaran, ozon tabakasının incelmesine yol açan, çevre kirliliği yaratan ve tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan fosil yakıtların yerini alacak sürdürülebilir, temiz bir alternatif olarak görülmektedir. Uzun süredir kullanılan fosil kaynakların yarattığı sorunlara çözüm ve alternatif olarak düşünülen hidrojen ekonomisi, çevresel avantajları ve kullanılacağı sistemlere getireceği teknolojik yenilikleri ile ekonomilerini hidrojene göre ayarlayan ve geliştiren ülkeler için çok faydalı olacağı düşünülmektedir. Hidrojen, Yunanca kelime olarak “su yapan” anlamına gelmektedir.¹ Renksiz, kokusuz, tatsız bir element olan hidrojen, 1,00794 g/mol atomik kütle ve 0,00008988 g/cm³ (0°C, 101.325 kPa) yoğunluğa sahip en hafif elementtir.² Serbest halde bulunmayan hidrojen, doğada en çok oksijenle birleşerek oluşturduğu su bileşiği olarak bulunur. Evrende bulunan atomların %90’dan fazlasını, evrenin ise ¾ ünü oluşturarak en fazla bulunan element olarak bilinmektedir.³

Öncelikle, hidrojenin çevreye zarar vermemesi, alternatif olabileceğini kanıtlayan özelliklerinden biridir. Çevreye zarar vermemesinden kasıt, çevreyi kirletecek son ürünler oluşturmamasıdır. Hidrojenin havadaki tepkimesi sonucu, fosil yakıtların oluşturduğu CO ve CO₂ gibi zararlı gazlar yerine sıvı su veya su buharı açığa çıkmaktadır.⁴ Tepkime yüksek sıcaklıkta olursa havadaki azot ve oksijenin tepkimesinden NO_x oluşabilir fakat bu sorun diğer yakıtlarla aynıdır ve kontrol edilebilir.⁵ Hidrojenin çevreyi kirletecek son ürün oluşturmamasının yanı sıra, yenilenebilir olarak nitelendirilmesi de alternatif olmasını destekleyen bir özelliğidir. Hidrojen, yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak üretilebilir. Ayrıca hidrojenin tepkimesi sonucu açığa çıkan su tekrar hidrojen üretmek için kullanılabilir. İşte bu özellikler sayesinde, hidrojen yenilenebilir bir sonsuz kaynak olarak değerlendirilmektedir.

* *İstanbul Teknik Üniversitesi, Kimya Mühendisliği 3.Sınıf Öğrencisi*

Hidrojen kullanımının güvenli olup olmadığı konusunda şüpheler vardır. Hâlbuki petrol ve kömür gibi kaynakların çıkarılması ve taşınması sırasında ortaya çıkan tehlikeler düşünüldüğünde, hidrojen kullanımından doğacak tehlike ve güvensizliğin de en fazla diğer kaynakların meydana getireceği tehlike kadar olacağı açıktır. Kömürün yanması sonucu oluşan gazların etkilerine gelmeden önce, kömür madenlerinde patlama sonucu çalışan işçilerin hayatını kaybetmesi, petrol kuyularındaki yangınlar, özellikle petrolün büyük tankerlerle deniz yoluyla taşınması sırasında meydana gelen kazalar sonucu denizlere saçılması ve doğal hayata geri dönülemez zararlar veren tanker faciaları günümüzde kullandığımız kaynakların güvenliğinin sorgulanması için gerekli örneklerden birkaçıdır.⁶ Hidrojenin ayrıca hafif ve düşük yoğunluklu olması, kaçak anında yer seviyesinde birikinti halinde kalmayarak, çok hızlı bir şekilde atmosferde yükselmesine ve dağılmasına neden olur ve bu durumda iyi havalandırma uygulanarak güvenlik artırılabilir.⁷ Havadan 14 kat, doğalgazdan 9 kat daha hafif olan hidrojenin, patlama meydana getirmesi için havada en az %4 oranında bulunması ve yanması için de açığa çıkan gazın 35–40 cm mesafe içinde ateşlenmesi gerekmektedir.⁸

Hidrojen kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtlardan, güneş enerjisi ve nükleer enerjiden, su gibi sonsuz bir kaynaktan elde edilebilir.⁹ Hidrojeni üretecek ana metotlar ise şunlardır: doğrudan ısı metodu, termokimyasal metot, elektroliz, fotoliz.¹⁰ Kaynağın çok olmasının yanı sıra uygun teknolojiler kullanılması da hidrojen enerji sistemlerine geçişi hızlandıracaktır. Bu teknolojiler geliştirilerek hidrojen enerji sistemleri çağına ayak uydurulabilir. Günümüzde birçok ülke farklı sektörlerde kullanmak üzere hidrojen üretmektedir. Şu anda dünyada her yıl 500 milyar m³ hidrojen üretilmekte, depolanmakta, taşınmakta ve kullanılmaktadır.¹¹ Fosil yakıtların çevreyi kirletmesinden bu kadar yakınırken, hidrojeni, fosil yakıtları kullanarak üretmek ne kadar doğrudur? Wang'ın 2002'de ve Kreith'in 2004'te yaptığı çalışmalar, üretim ve dağıtım sırasında açığa çıkan emisyonlar göz önüne alınsa dahi, hidrojenin neden olduğu CO₂ çıktısının, içten yanmalı motorların neden olduğu CO₂'ten çok daha az olacağını göstermiştir.¹²

Hidrojen, günümüzde tıpkı fosil kaynakların kullanıldığı gibi birçok uygulama alanına sahiptir. Elektrik üretimi ve ısınma, evsel yakıt pilleri, günlük kullanılan taşınabilir cihazlar (dizüstü bilgisayar ve cep telefonları), ulaşım, yakıt pilli otomobiller, metalürji ve cam sanayi gibi alanlarda kullanılmak üzere teknolojiler geliştirilmektedir. Araştırmalar bu hidrojen temelli uygulamaların öncelikle ulaştırma sektöründe başlaması gerektiğini gösteriyor çünkü OECD ülkelerinde ortaya çıkan tüm karbondioksitin %30 kadarı ulaştırma sektörü tarafından ortaya çıkarılmaktadır ve dünya

genelinde de ulaştırma sektörü petrol tüketiminin ana kaynağına %20 katkı yapmaktadır.¹³ Hidrojenin çok fakir karışımlardan, çok zengin karışımlara kadar ulaşan geniş hava-yakıt karışım oranları içinde tutuşabilir olması, yüksek alev hızına sahip bulunması, düşük ateşleme enerjisi gerektirmesi içten yanmalı motorlarda alternatif yakıt olarak kullanılması durumunda önemli yararlar sağlayacaktır.¹⁴ Ayrıca çevre dostu olması, sera etkisi oluşturan gazlar açığa çıkarmaması, yenilenebilir ve bol bir kaynak olması, enerji verimliliğinin yüksek olması sebebi ile de ulaştırma sektörü için ideal bir yakıttır. Hidrojenin yakıt olarak kullanılması uzay araştırmaları ve havacılık alanında da yenilikler getirecektir. Günümüzde jet ve uçak yakıtı olarak kullanılan 1 kg sıvı yakıt 44 milyon joule ısı değere sahip iken, 1 kg sıvı hidrojen 120 milyon joule ısı değere sahiptir.¹⁵ Böylece daha az yakıt harcayan, hafif araçlarla havada da hidrojenin avantajlarından yararlanılmış olunacaktır. Ayrıca benzin ve motorinle çeşitli karışım oranlarında çift yakıtlı motor olarak (hibrit sistemler) çalışabilme olanağına sahip olması, mevcut sistemlerden hidrojene geçiş döneminde mevcut motorlarda önemli değişiklikler yapılmadan hidrojen kullanımını olanaklı kılacaktır.¹⁶

Hidrojenin uygulama alanını bu kadar geniş tutan en önemli teknoloji yakıt pili teknolojileridir. Hidrojen gazından elektrik, elektrikten hidrojen gazı üreten bu sistemler günlük hayatımızdaki verimliliği %30-40 civarını geçmeyen sistemlerden, verimliliği %80-90'ı bulan sistemlere geçişi sağlayacaktır. Ayrıca akışı düzenli olmayan güneş, rüzgâr ve hidrolik gibi kaynaklardan da düzenli elektrik üretilip, yakıt pillerinde depolama şansına sahip olunacaktır.

Enerji depolama işine çözüm getirilmiş olsaydı dünyada enerji sıkıntısı bu safhada olmayacaktı. İşte hidrojen depolanabilir olması özelliği ile de sadece günün değil geleceğin enerji ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Hidrojen gaz veya sıvı olarak saf halde tanklarda depolanabileceği gibi, fiziksel olarak karbon nanotüplerde veya kimyasal olarak hidrür şeklinde depolanabilmektedir.¹⁷ Gaz olarak depolanmasında yüksek basıncın etkisi ile tanklardaki ağırlık problem yaratmaktadır. Fakat depolama ile ilgili teknolojilerin geliştirilerek bu sorunun da ortadan kalkacağı umulmaktadır. Hidrojen gazını depolamanın belki de en ucuz yöntemi, doğal gaz benzer şekilde yeraltında, tükenmiş petrol veya doğalgaz rezervuarlarında depolamaktır.¹⁸ Araçlarda kullanılmak üzere ise hidrojen aşırı soğutularak sıvılaştırılmaktadır. Bu yöntem şimdilik araçlar için kullanılan hidrojenin en iyi depolama şeklidir. Bunun yanı sıra hidrojen, günümüz doğal gaz iletim teknolojilerinde çok fazla bir değişiklik yapılmadan kolaylıkla ve güvenli olarak istenilen yerlere kadar ulaştırılabilecektir. Hidrojenin boru hatları ile iletiminin maliyeti elektrik dağıtım hatlarının maliyetinin sadece 1/4'ü kadardır.¹⁹ Hidrojen boru ile taşınmasına, Texas'da petrol sanayi tarafından kullanılmakta olan ve 80 km uzunluğuna sahip boru şebekesi ve Almanya'da

Ruhr havzasında 1938 yılında işletmeye açılan ve bugün 15 atmosfer basınç altında hidrojen taşımaya devam eden 204 km'lik boru hattı örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca hidrojenin depolanmasında borun yeri de çok önemlidir. Sodyum bor hidrürde hidrojen depolamanın en önemli üstünlüğü depolanan hidrojenin oda sıcaklığında geri alınabilmesi ve geri alımın katalizör yardımı ile kolaylıkla kontrol edilebilmesidir.²⁰ Dünya bor rezervlerinin %70'ine sahip olan Türkiye boru, hidrojen deposu olarak kullanarak hidrojen enerji sistemlerine adım atan öncü ülkelerden olma şansına sahip olabilir.

Türkiye’de önceki senelerde hidrojen teknolojileri ile ilgili çok fazla çalışma yapılmamaktaydı. Fakat bu durum “Uluslararası Hidrojen Enerjisi Birliği” (IAHE) Başkanı ve Miami Üniversitesi Temiz Enerji Enstitüsü Direktörü, Prof. Dr. T. Nejat Veziroğlu'nun “Birleşmiş Milletler Uluslararası Hidrojen Enerjisi Teknolojileri Merkezi”ni (UNIDO-ICHET) İstanbul'da kurma çalışmalarıyla değişmiştir. Bu merkezle birlikte üniversitelerde ve sanayide hidrojen teknolojileri yoğun olarak araştırılmaya ve teknolojiler geliştirilerek kullanılmaya başlanmıştır.

Dünyada da başta ulaştırma sektöründe olmak üzere Türkiye’nin yanı sıra Almanya, Japonya, Hindistan, Çin, Güney Kore, Libya, Portekiz, Fas, Arjantin gibi ülkelerde çalışmalarını sürdürmektedir. Daimler, Chrysler, Toyota, BP, Shell, Vestel, Aytemiz, Elimsan gibi birçok şirket hidrojen enerji sistemleri teknolojilerini geliştirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin seçkin üniversitelerinden olan İstanbul Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü gibi kurumlar da hidrojen sistemlerinin bilincine varıp çalışmalarına devam etmektedirler.

Sonuç olarak; birçok özelliği ile gelecekte yaşanacak enerji sıkıntısına çözüm olabilecek “Hidrojen Ekonomisi”nin önemi üniversiteler, sanayi ve hükümet işbirliği ile vurgulanmalı, bu alandaki çalışmalar desteklenmelidir. Mustafa Kemal Atatürk’ün “Bağımsızlık bizim karakterimizdir” sözünde de belirttiği gibi çağdaşlaşma ve uygarlık yolunda ilerlerken, her türlü konuda olduğu gibi enerjide de dışa bağımlılığı önlemek için hidrojen enerji sistemleri gibi çağı yakalamamızı sağlayacak ekonomilere geçişi hızlandırmalıyız.

Kaynaklar

- 1) <http://tr.wiktionary.org/wiki/hidrojen> (Wikisözlük, 2007, s. 1)
- 2) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hidrojen> (Wikipedia, 2007, s. 1)
- 3) Karaosmanoğlu, F., Çetinkaya, M., Orkun, E. (2003) II. Ulusal Hidrojen Kongresi (Noyan, 2003, s. 43)
- 4) Demirbaş, A. (2005). Hydrogen and Boron as Recent Alternative Motor Fuels. *Energy Sources*. <http://taylorandfrancis.metapress.com/content/r51331g313283765/> (Demirbaş, 2005, para. 3)
- 5) http://www.mmo.org.tr/muhendismakina/arsiv/2003/ekim/makale_hidrojen.htm

- Mühendis ve Makina Ekim 2003 sayı:525 (Tezcan, 2003, s. 5)
- 6) http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=52185&tipi=17&sube=0
Prof. Dr. L Engin TÜRE-UNIDO-ICHET Direktör Yrd. (Türe,2007, s. 1)
- 7) http://www.mmo.org.tr/muhendismakina/arsiv/2003/ekim/makale_hidrojen.htm
Mühendis ve Makina Ekim 2003 sayı:525 (Tezcan, 2003, s. 4)
- 8) http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=52185&tipi=17&sube=0
Prof. Dr. L Engin TÜRE-UNIDO-ICHET Direktör Yrd. (Türe,2007, s. 1)
- 9) Karaosmanoğlu, F., Çetinkaya, M., Orkun, E. (2003) II. Ulusal Hidrojen Kongresi
(Karaosmanoğlu & Çetinkaya, 2003, s. 37)
- 10) A.g.e. s.46
- 11) http://www.eie.gov.tr/hidrojen/index_hidrojen.html
- 12) Vikipedi, özgür ansiklopedi, 2007 http://tr.wikipedia.org/wiki/Hidrojen_ekonomisi
- 13) Hidrojen enerji sistemleri ve Türkiye açısından önemi-İTO, 2005
(Ata, 2005, s. 16)
- 14) <http://www.bmwteam.net/veribank/teknikbilgi/Hidrojen.asp>
- 15) Hidrojen enerji sistemleri ve Türkiye açısından önemi-İTO, 2005
(Avcı M.,2005, s. 21)
- 16)) <http://www.mmoistanbul.org/yayin/Scripts/prodView.asp?idproduct=309>
(Karaosmanoğlu, s. 4)
- 17) http://www.eie.gov.tr/hidrojen/index_hidrojen.html
- 18) A.g.e
- 19) <http://www.mmoistanbul.org/yayin/Scripts/prodView.asp?idproduct=309>
- 20) http://www.eie.gov.tr/hidrojen/index_hidrojen.html

Türkiye İçin Bor

Ozan Bayram*

Yirmibirinci yüzyıl başı itibari ile geldiğimiz noktada Türkiye, istenilen ekonomik gelişmişlik düzeyini yakalayamamıştır, kişi başına düşen 2540 Dolarlık geliriyle toplam 176 ülke arasında 65.'inci sırada yer almaktadır ve Dünya Bankası tarafından yapılan değerlendirmelerde "Alt-Orta Gelir Grubu Ülkeler" arasında yerini almıştır (Dünya Bankası verileri, 2002). Bir zamanlar dillerden düşmeyen "sanayi hamlesi" nin bir türlü gerçekleştirilememesi Türkiye'nin istikrarlı bir büyüme sürecini de yakalamasını engellemektedir. Sanayinin, Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) payı 1950 yılı itibariyle %14.6 iken, 1998 yılı itibariyle geçen 48 yıl zarfında ancak %6.3 arttırabilmiş ve %20.9 olarak gerçekleştirilmiştir. Sanayinin 1980 yılından bu yana GSMH içindeki payının değişimi ise ancak %2.6 düzeyindedir. Sanayinin payının en az %50'ler düzeyinde (HATİBOĞLU 1993) olması gerekmektedir, bunun yarısı olan %25'ler düzeyini bile yakalayamamış olması elbette ki birçok nedene bağlıdır. Ancak bugünkü sağlıksız ve istikrarsız ekonomik yapının meydana gelmesindeki en temel nedenlerden biri de sanayinin olmazsa olmaz koşulu olan teknoloji üretimini sağlamak amacıyla geliştirilmesi ve uygulanması şart olan ulusal bilim ve teknoloji politikalarımızın olmayışıdır (TMMOB-Maden Mühendisleri Odası). Hiç kuşkusuz, bu politikaların var olmayışı AR-GE (Araştırma-Geliştirme) çalışmaları yerine yabancı ülkelere "teknoloji" transfer etme kolaylığına kaçan (özellikle 1980 sonrası dönemde), teknolojiye ve vasıflı iş gücüne önem vermeyen, kalitesi olmayan, verimsiz ve rekabeti kaldıramayan güçsüz ve çarpık bir ekonomik yapıyı oluşturmuştur. Bu tür bir ekonomik yapıdan zarar gören sektörlerin başında "madencilik" sektörü gelmektedir.

Sanayi sektörleri yerine hizmetler sektörünün daha fazla genişlemesi, sanayi sektörlerinin hammadde ihtiyacını gideren madencilik sektörünü de zor durumda bırakmıştır. Bugün itibari ile bakıldığında da madencilik sektörünün işlevi, ülkeye döviz girdisi sağlamak amacıyla yurt dışına hammadde ihracı yapma düzeyine indirgenmiştir. Halbuki madenciliğin bir ülkenin kalkınmasındaki önemi, sadece fazla miktarlarda hammadde üretip, dış ülkelere ihraç etmek değil, aynı zamanda yerli sanayiyede düşük maliyetle ve kaliteli girdi sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan madencilik ve sanayi sektörleri birbirlerine bağımlı olan ve ancak

* *İstanbul Teknik Üniversitesi Mezunu, Maden Mühendisi*

birbirleri ile büyüeyebilen sektörlerdir. Dolayısıyla sanayinin geliş(e)memesi, madencilğe yapılacak yatırımların hizmetler sektörüne kaymasına ve madenciliğin ülke ekonomisine katkısının her geçen azalmasına neden olmaktadır. Teknolojik gelişmenin sağlan(a)maması ve bu nedenle sanayinin bir türlü yeterli seviyeye gelmemesinin madencilik sektörüne olan olumsuz etkisinin en çarpıcı biçimde görülebildiği alt sektör “bor” sektörümüzdür (Maden Mühendisleri Odası, 2002). Çok değerli bir madenimiz olan “bor” un neden bu kadar sorun olduğunu ve önemini anlayabilmek için öncelikle Türkiye’de bugüne kadar geçirdiği safhalara kısaca bir bakmak lazımdır.

“Bor”un Türkiye’deki Serüveni

Türkiye’de bor madenciliğinin Romalılara kadar uzanmakta olduğu bilinmektedir. Ancak asıl gerçek bor madenciliği, kayıtlara göre 1861 yılında, Balıkesir-Susurluk yakınındaki Pandemit yataklarının bir Fransız şirketi tarafından işletilmesi ile başlıyor. Çok geçmeden Susurluk ilçesi Sultançayı mevkiinde aranan boraks bulunuyor ve Fransızlar tarafından “alçı taşı” maden işletmesi olarak 20 yıllığına alınıyor. Saha daha sonraları İngiliz ve İtalyanlarca işletiliyor. Kolaylıkla anlaşılacağı gibi bor konusu, Osmanlı yöneticilerinin maddi dünyanın ve toplumların işleyişi hakkındaki bilgilerinin bilimsel açıdan neredeyse sıfır denilebilecek düzeyde olması nedeniyle, 1. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı’nın hukuki-siyasi olarak varlığını yitirmesine kadar, bütünüyle yabancıların oyun ve çıkarları ile belirleniyordu. Buradaki yöntem kabaca devletin borçlandırılması ve bunun sonucunda yabancı şirketlerin aldıkları imtiyazlara dayanmaktaydı. Bu yabancı şirketler bor rezervlerini küçük göstererek, ülkenin dünya bor pazarına girmesini engelliyorlardı. Ancak bu durum Cumhuriyet döneminde de belli bir süre devam etmişti (şu an için bitmiş olduğu da ne yazık ki pek söylenemez!). Cumhuriyet’in ilk yıllarında bir çok alanda yapılan ulusallaştırmalar özellikle “bor” madenleri konusunda dikkatlerden kaçtı ve bor sahaları uzun yıllar yabancı şirketlerin elinde kaldı (1950’li yıllarda Türkiye borakslarının dünya devi Tröst’ün eline geçmesine kadar). 1950’lilerde yeni hükümetin çıkardığı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasaları yardımıyla boraks sahalarının “Borax Consolidated Ltd.” e devredilmiş olduğu görülür. Şirket 1955’te “Türk-Boraks Madencilik A.Ş.” ye dönüştürüldü. Ama çok ilginçtir ki hisselerin %94’üne Borax Consolidated, %4’üne İngilizler ve %2’sine de Türkler sahipti. O dönem dünyadaki teknolojik gelişmelerin etkisi ve bor üzerindeki oyunların ortaya çıkmasıyla Türkiye’de giderek borun önemini kavramaya başladı. Özellikle soğuk savaş dönemi ve uzay çağının başlangıcıyla bu ayrım kendisini Türkiye’de çok fazla hissettirmeye başladı. Bunun üzerine 1950’lilerden itibaren Etibank çeşitli yatırımlara başladı. İlk olarak 1958 yılında Kütahya-Emet’te bor işletilmeye başlandı. Ancak, batının bu alandaki bilgili ülkeleri

Türkiye'nin planladığı bu yeni aykırı girişimi bilgi ve teknoloji olarak desteklemiyorlardı. Etibank'ın ihalelerine hiçbir şirket ilgi göstermiyordu. 1968 yılında Polonyalı bir şirketin borik asit fabrikası açmasına kadar bor üretimi sürekli olarak yabancılar tarafından engellenmeye çalışıldı ve geciktirildi (başta NATO olmak üzere). Sovyetler Birliği'nin uzay sanayisinde Türk borunu kullanması başta ABD olmak üzere bir çok ülkeyi hareket geçirdi. 1958-1961 arası ABD-NATO boru stratejik bir maden olarak kabul etti ve sosyalist ülkelere satışını yasakladı. ABD'nin tüm engelemelerine (bor taşıyan gemilerin ABD donanması tarafından engellenmesi gibi), "Borax Consolidated" "şirketinin Türkiye'de en fazla 20 yıllık rezerv var gibi gerçek dışı iddialarda bulunarak Türkiye'yi oyalamaya çalışması, Türkiye'nin maden sahaları üzerinde gerekli kamusal denetimi sağlamak istemesi gibi nedenlerle 04.10.1978 tarihli dönemin Ecevit başbakanlığındaki hükümeti tarafından çıkarılan 2172 sayılı yasa ile bor madenleri devleştirildi ve tüm sahalar Etibank'a devredildi. 15 Temmuz 1985 tarihli 1213 sayılı kanunda yeni buluncak bor madenlerinin bulan kişi tarafından işletilebilmesine olanak sağlandı. Ancak Eti Holding bu kanunun çıkmasına kadar muhtemel tüm sahaları kendi maden arama sahası olarak gösterdiği için kanunun uygulamada bir hükmü kalmadı. Bugüne bakıldığında 1978 yılından bu yana bor madenlerinin Eti Holding tarafından çıkarıldığı, üretildiği ve ihraç edildiği görülür.

Genel Durum ve "Bor Sorunu"

Maden çeşitliliği bakımından belirli bir zenginliğe sahip olmasına rağmen genel olarak rezerv ve rezerv kalitesi bakımından pek de şanslı olmayan Türkiye'de, dünya ölçeğinde son derece önemli bor rezervleri bulunmaktadır. Bor, Türkiye'nin sahip olduğu en önemli madenlerden biridir (yukarıda özetlenen serüveni ile bu kolayca anlaşılmaktadır). Özellikle çok çeşitli bileşik yapma özelliği ve bunun gibi özellikleri "boru" endüstrinin vazgeçilmez hammaddelerinden biri yapmaktadır. Türkiye, görünür, muhtemel ve mümkün olmak üzere toplam 563 milyon ile B₂O₃ bazında (ham bor olarak yaklaşık 2 milyar ton) toplam dünya bor rezervinin %64 'üne (bazı kaynaklara göre %70, uzaydan yapılan son gözlemlere göre ise %90 olduğu ileri sürülmektedir) sahiptir (Eti Bor A.Ş., 2000). ABD'nin payı ise %9'dur. Bor mineralleri hammadde, yarı mamul ve mamul madde olarak, cam, porselen, seramik, tekstil, deterjan, metalurji, tarım, havacılık, savunma, tıp, enerji gibi çok farklı sektörlerde 250 çeşide ulaşan özel bor ürünleri ile endüstrinin bir çok alanında kullanılmaktadır. 250'yi aşkın alanda kullanılan borun en önemli kullanım alanlarını deterjan, cam, seramik, tarım ve tekstil sanayi oluşturmakta ve bu alanlardaki kullanım toplam tüketimin yaklaşık %80'ini kapsamaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu toplam bor rezervinin ömrü yaklaşık 450 yıl, Rusya'nın 78 yıl, ABD'nin 76 yıl, Şili'nin 26 yıl, Çin'in 23 yıldır. 2000 yılı itibari ile 1.444.000 ton olan

B₂O₃ bazında dünya bor üretiminin 490.000 tonluk kısmını üreten (1970 yılında 122.000 ton idi.) ve dünya *ham* bor ihraacatında %95'in üzerinde bir paya sahip olan Eti Holding A.Ş., uluslararası madencilik şirketi "El Dorado Co."nin (Türkiye'de son olarak Uşak'ta Tüprag ortaklığı ile bir altın sahası işletmeye başlamak üzeredir.) bir alt kuruluşu olan "US Borax Inc." ile birlikte yıllık büyüklüğü yaklaşık 1,2 milyar Amerikan Doları olan dünya bor pazarının %75'ine sahip bulunmaktadır. Ancak, dünya bor üretiminde Eti Holding A.Ş. ile US Borax 'ın payları %34 ile %40 şeklinde dağılırken, bordan elde edilen gelirlerin paylaşımında %20 ve %70 şeklinde bir dağılımın olduğu görülür. Bunun temel nedeni, Eti Holding A.Ş. 'nin rafine bor satışını yılda sadece 350.000 ton iken, US Borax'ın bor satışının yılda 1.300.000 ton rafine ürün olarak gerçekleştirmesindendir. İşte bu noktada da "bor sorunu" ortaya çıkmaktadır. "Bor sorunu", Türkiye'nin dünya bor ürünü piyasasından bor madeni rezervlerine uygun oranda pay alamamasıdır. Bunun birçok nedeni vardır; Yaklaşık 100 milyar Amerikan Doları olan dünya bor uç ürünleri sanayii Eti Holding'in bor hammaddesinin Türk sanayicisine dış ülkelere satılan fiyatın çok üzerinde satmasından dolayı hiç kurulamıyor (İç piyasaya ham bor satış fiyatı 200-250\$ iken, dış piyasaya satış fiyatı 140-180\$ 'dır.). gerçekten de, anlaşılamayan uygulamanın bulunduğu alan burası. Çeşitli yayınlar ve internet sitelerine göre durum, Eti Holding'in kendisine yurt içinde kendisine bir rakip oluşmasını engellemek istemesinden kaynaklıyor. Eğer bu doğruysa, Eti Holding kendi ülkesine karşı bir "Tröst" gibi davranmaktadır. Çünkü yerli bir firma bor uç ürünü üretmek için yatırım yapmaya kalksa bu fiyat farkı nedeniyle daha baştan kaybetmiş olacaktır.

Diğer bir neden ise ihraç ettiğimiz "bor"un sadece *ham bor* olması, rafine bor üretimimizin bizim kadar rezerve sahip olmayan ülkelere çok az olması ve ihraç edilen borun daha sonra çok yüksek fiyatlarla ithal edilmesidir.

Türkiye'nin yıllardır bir türlü bor uç ürünleri üret(e)memesi, bunu gerçekleştirecek teknolojinin Türkiye'de geliştiril(e)memesi ve Ar-Ge çalışmalarına kaynak aktarılmaması kendi borumuzu rafine ederek satmamızı engellemekte ve rezerve göre uygun bir dünya payına sahip olamamıza neden olmuştur.

Son olarak da Türkiye'nin yıllardır her alanda olduğu gibi doğru, dengeli, bağımsız ve sağlıklı bir bor politikası geliştir(e)memiş olması, bugün dünya bor pazarında söz sahibi bir ülke olmamızı engellemiştir ve *rezervi en büyük olmasına rağmen ne yazık ki dışarıdan bor ithal eden bir ülke durumuna gelmişizdir*. Bu sorunun ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler bellidir ve bunları sonuç bölümünde dile getireceğim.

Sonuçlar ve Öneriler

Sonuç olarak; bor rezervlerimizin ülkemiz için son derece önemli bir şans olduğu bilinmelidir. Bu şansı en iyi değerlendirmek ve bu doğal kaynaktan ülkemize en yüksek yararı sağlayabilmek için yapılması gereken en son şey bu rezervleri rakip firmanın (US Borax) eline teslim etmektir.

Borlarımızın kamu eliyle işletilmesi sürdürülmelidir. Ülke ekonomisi için son derece önemli olan bor rezervlerimizin, gerek ulusal çıkarlarımız gerekse kamu yararı açısından kamu eliyle işletilmesi, özellikle karşısında çokuluslu bir tekelin varlığı da göz önüne alındığında, doğaldır ve gereklidir. Ancak kamu eliyle işletilme sürdürülürken bugüne kadar yapılan yanlışlardan da geri dönülmelidir. Devletleştirilen bor madenlerinin, birkaç yabancı şirketin imtiyazı altına girdiği görülmektedir. Devletleştirmeden sonra geçen yaklaşık 30 yıllık süreçte, bor madenleri birkaç yabancı şirketin (US Borax, Solvay gibi) hammadde kaynağına dönüşürken uygulanan garip fiyat politikasından dolayı Türk sanayicisinin işlemesine izin verilmemiştir. Eti Holding Türkiye'nin bor konusunda rakibi olan ülke ve şirketlere sattığı fiyattan (140-180\$), Türk sanayicisine de bor ürünü satmalıdır ki Türkiye'de de bor uç ürünleri sanayisi gelişebilsin ve rekabet edebilsin. Yurt dışına ucuz, yurt içine pahalı yapılan satış politikasından bir an önce vazgeçilmelidir. Fakat bazı çevrelerin bor ürünü değil de bor sahalarının işletilme haklarını istemeleri ve bunu, basını kullanarak farklı şekillerde kamuya yansıtmaları engellenmelidir. Bu konuda da Eti Holding A.Ş.'nin daha şeffaf bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Bor madenlerinin özelleştirilmesi, değişik nedenlerle mümkün olamayacağı gibi, yeni sorunlarda doğurabilir. Genel olarak özelleştirme ile ülke kaynaklarının daha verimli işletilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bor madenleri istenirse de verimsiz işletilemeyecek kadar kolay elde edilebildiği için özelleştirilmesi “evdeki gümüşlerin satılması”ndan başka bir anlam taşımayacaktır.

Ülke içindeki bor pazarı oldukça düşük düzeydedir. Bor kullanım alanlarını genişletmeye yönelik rasyonel yaklaşımlar gündeme getirilmeli, ana veya önemli hammadde bor ürünleri olan alanlarda (fiber optik, fiber glas, vb.) özel sektörün yatırım yapması mutlaka teşvik edilmelidir. Bu bağlamda ülkemizdeki tüm sanayi kuruluşları ile işbirliğine gidilmesi ve yeni ürünler geliştirilmesi gerekmektedir (AR-GE çalışmaları teşvik edilmelidir). İlginçtir ki, 200 milyon \$ ödeyerek ülkemizden bor ve yarı uç ürün ithal eden ülkeler bu ürünleri kullanarak çok daha fazla kazanç sağlamaktadır. Bizde 200 milyon \$ kazanmak yerine ihraç edilen bor ürünlerini bordan yapılan ileri teknoloji ürünlerine dönüştürerek bor madenlerinden çok daha fazla kazanç sağlamamız mümkündür. Kısacası

Türkiye'nin hedefi nihai ürün pazarı olmalıdır! (dünyadaki bor uç ürün pazarı 100 milyar \$'ın üzerindedir.)

Mevcut yönetsel yapının önemli sorunları vardır ve gerek örgüt yapısının gerek personel yönetiminin mutlak surette çağdaş bir anlayışla yeniden ele alınması gerekmektedir.

18.06.2003 tarih ve 4865 sayılı kanun ile kurulan Ulusal Bor Araştırma Enstitüsünün bora dayalı yeni ürün ve teknolojiler geliştirecek bir işleve sahip olması gerekmektedir. Ancak yıllardır zaten Eti Holding bünyesinde bor ürünleri üzerine araştırmalar sürdürülmektedir. Bundan dolayı enstitü yerine mevcut yapı geliştirerek korunmalıdır. Çünkü yeni bir yapının oluşturulması zaman ve kaynak israfına neden olacağından ve ileride Eti Holding'e rakip oluşumlar yaratabileceğinden borlardan elde edilen gelirlerin düşmesine yol açacaktır.

Ülke sanayileşmesi ve dolayısıyla madencilik sektörümüz için son derece önemli olan “bor” konusunda gereken çalışmaların zaman geçirilmeden yapılması gerekmektedir. Bu amaçla ulusal bilim ve teknoloji politikaları oluşturulmalı (ulusal bor politikası), madencilik sektörü bu politikalar içerisinde yerini almalıdır. Madencilik sektöründeki kamu ve özel kuruluşları Ar-Ge çalışmalarına teşvik edilmelidir. Bilim ve teknoloji üretimine yönelik Ar-Ge çalışmaları (Ar-Ge'nin GSMH'deki payı OECD toplamında %2.18, AB'de %1.84 iken Türkiye'de %0.45) için kesinlikle ayrı bir bütçe oluşturulmalı, üniversite-sanayi ortak araştırma merkezleri bir an önce hayat geçirilmelidir.

Unutulmamalıdır ki diğer tüm alanlarda olduğu gibi bor teknolojileri ve geliştirilmesi konusu da ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutlarıyla sistemsel bir bütünlük, süreklilik ve siyasi kararlılık içerisinde ele alınarak oluşturulan “Ulusal Innovasyon (yenilik, değişiklik) Sistemi” nin entegre bir parçası olmalıdır. Aksi takdirde, bu anlayıştan farklı yaklaşımların Türkiye'ye başarıyı getirmesi tesadüflere kalacaktır!

Kaynaklar

- Aydın, R., “Beyaz Servet Bor”, *Sektör Maden Dergisi*, s. no: 2, s. 32-35, Yurt Madencilik Geliştirme Vakfı Yayını, Temmuz 2003, İstanbul.
- Bor Ltd., <http://www.boraxtr.com>, 2003.
- Bor Madenlerimiz Üzerine Oynanan Oyunlar, *Madencilik Bülteni*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası yayını, s. no: 66, s. 3-5, Haziran 2003, Ankara.
- DİE, İstatistik Göstergeler, 1923-1998, Ankara, 2001.
- Dünya Bankası, <http://devdata.worldbank.org/data-query>, 2002.
- Eti Bor A.Ş., 2000 yılı Aralık Ayı Rezerv Bilgileri, 2000.
- Kırşan, İ., H., “Türkiye Açısından Bor'un Önemi”, *Sektör Maden Dergisi*, s. no: 3, s. 71-72, Yurt Madencilik Geliştirme Vakfı Yayını, Eylül 2003, İstanbul.

Özpeker, İ., “İleri Bor Teknolojisi Enstitüsü Kurulmalı”, *Sektör Maden Dergisi*, s. no: 22, s. 10-13, Ekim 2002, İstanbul.

Torun, M., “Bor Rezervlerimizin Değerlendirilmesinde Ulusal Bilim ve Tenoloji Politikalarının Önemi”, *Madencilik Bülteni*, s. no: 64, s. 40-42, Ekim 2002, Ankara.

Yıldız, N., “Bor Sanayinin Neresindeyiz?”, *Madencilik Araştırma Merkezi Derneği (MAMDER) Dergisi*, s. no: 2, s. 36-37, Şubat 2003, İstanbul.

Marshall Yardımı ve Yardımın Türkiye'ye Etkileri

Eren Deniz Abuş*

Tarih 5 Haziran 1947. George Catlett Marshall, Harward Üniversitesi'nde yaptığı Marshall Planı adlı konuşmayla tarihe büyük puntolarla not düşüyordu. General George Catlett Marshall, dönemin ABD Dışişleri Bakanıydı ve Fort Benning Piyade Okulu mezunuydu⁽¹⁾ ki bu okul yetiştirdiği subay ve polis şeflerinin 'marifet'i ile Guetemala, El Salvador, Kolombiya, Nikaragua, Honduras gibi demokrasilerinde sık sık sorunlar yaşayan yada yaşatılan Orta ve Güney Amerika ülkelerini faili meçhul suikastlarla, işkencelerle, bombalı saldırılarla tanıştırmakla suçlanıyordu. Günümüzde dahi, Marshall'ın bu kategoriye dâhil olup olmadığı tartışılardursun, 1953'te Avrupa'nın iktisadi kalkınmasına ve dünya barışına yaptığı katkılardan ötürü Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldüğü tarih sayfalarına geçmiş bir gerçektir.

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle, ABD kendi çıkarlarına uygun barış senaryoları yazmaya başlamıştı bile. Buna göre, Batı Avrupa'yı elinde bulunduran ABD, savaş sonrası Avrupa'yı düzenli ve istikrarlı işleyen yeni bir iktisadi sisteme kavuşturmak zorundaydı ve kendi önderliğinde kurulacak olan bu düzenle, ekonomilerin güven duyacağı pazarı oluşturmak, Avrupa'nın düşüşünden yararlanarak ilk “kuvvet aşısı”nı yapmak, savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanan ulus devletler ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)’in dağılmasından sonra ortaya çıkan Varşova Paktı üyelerine bu bağlamda yönelmek niyetindeydi.⁽²⁾

“Devletin ekonomik faaliyetlerle uğraşması demokrasinin ve insan haklarının kalkınmasının önünde engeldir. Devlet sadece güvenlik ve adaletle ilgilenmeli kalan tüm faaliyetler özel sektörcü yürütülmelidir. Bu sayede, toplumsal kalkınma hızlanır, demokrasi ve insan haklarının önü açılır.” ABD'nin yayılmacı ekonomik politikasını örtbas etmek için dünya kamuoyuna karşı kullanacağı sloganlar silsilesinin özeti buydu. ABD'nin yardım paketinin asıl hedefinde Latin Amerika ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye vardı ki bu ülkelerin ortak özellikleri, zengin yeraltı-yerüstü kaynaklarına ve gelişmekte olan ekonomiye sahip olmalarıydı. Bu ülkelerden biri olan Brezilya'nın endüstri-inşaat-ticaret üçlemesinin

* *İstanbul Teknik Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği 1. Sınıf Öğrencisi*

vazgeçilmez parçası olan demirde dünya rezervlerinin üçte birine, alüminyum metali üretiminde dünya ticaretinde önemli rolü bulunan boksitte dünya rezervlerinin %12 sine sahip olmasının yanı sıra bakır, nikel ve çinkoda kayda değer bir zenginlik bulundurması⁽³⁾, bu yardımın hangi ülkelere verileceğinin karar aşamasında göz ardı edilemeyecek kadar çarpıcı bir gerçektir ki Brezilya'nın 2050 yılı itibarıyla tam bir süper güç haline geleceği gerçeği ekonomistlerin hemfikir olduğu bir noktadır.⁽⁴⁾

	2001	2002	2003	2004
Alüminyum	1132,0	1318,4	1380,6	1457,4
Bakır	212,2	184,4	173,4	208,0
Nikel	112,1	133,4	180,9	219,8
Çinko	197,0	249,4	263,0	266,0

Brezilya'nın mineral üretimini bin ton cinsinden ifade eden bu tabloda da görüldüğü gibi Brezilya, yer altı zenginlikleri açısından oldukça cazip bir ülkedir.⁽⁵⁾

%40'lık bir oranla dünyanın en büyük bakır rezervine ve dünya iyot yataklarının yarısına sahip olan Şili'nin⁽⁶⁾ de Marshall yardımından nasibini almaması beklenemezdi.

Küllerinden doğan genç Türkiye Cumhuriyeti ise, kurucusu Yüce Önder Mustafa Kemal'in ölümünden henüz 3 yıl geçmiş olmasına rağmen ekonomik bağlamda dış dünyaya tavizler vermeye başlamıştı bile. Bu tavizlere ilk örnek; 11 Mart 1941 tarihinde çıkarılan ödünç verme ve kiralama kanunu nezdinde 27 Şubat 1946 yılında yapılan Türkiye'nin ABD'den bedeli 10 milyon dolar olan mühimmatı satın almasını öngören antlaşmanın imzalanmasıdır. Gayet olağan gözükken bu alışverişte, görmezden gelinen çarpıcı bir nokta vardı. Satın alınan mühimmat, ABD'nin savaş artığı idi ve bu malzemelerin Türkiye'deki fabrikaları ya kapalıydı ya da üretimi durdurmuştu. Böylece, varolan malzemelerin kullanımının devamı için Türkiye yüksek fiyattan yedek parça ithaline başlamak zorundaydı. Sonuçta Türkiye, büyük kısmını kullanamadığı malzemelerin yedek parçaları için 4-5 misli döviz borcu altına girmişti.

Elbette verilen ödünler bununla sınırlı kalmayacaktı. Yaşanan bu sürecin nihayetinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 16 ülke(İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka, İsveç) için toplam 6 milyar dolar yardımı içeren Avrupa Kalkınma Planı ya da bilinen ismiyle Marshall Yardımı yürürlüğe girmiş oldu, bunu 16 Nisan 1948'de

meblanın ülkelere paylaşımının belirlenmesi amacıyla yardımı alan ülkelerin katıldığı Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın kurulması izledi.⁽⁷⁾

Alınan bu yardımla, “Motorun geçtiği yerde ot bitmez.” diyen köylüye karşın tarlalara traktör giriyor. Tarımdaki bu hızlı yükseliş ekonomik verilere de yansıyor. 1945 yılında 12 milyon 664 bin hektar ekili alan varken bu rakam, 1950’de 14 milyon 542 bin hektara ulaşıyor, 1955 yılına gelindiğinde ise 20 milyon 998 bin hektar ekili alan göze çarpıyordu. Ekilen alanların sayısındaki artışa paralel olarak elde edilen mahsul de sırasıyla 6 milyon 893 bin 886 tondan önce 8 milyon tona sonra da 12 milyon tona çıkıyordu.⁽⁸⁾ Buna bağlı olarak çiftçiye, evinin önündeki traktör yetmez olmuştu ve 1950-1953 yılları arasında 30.000 traktörün daha Marshall Yardımı ile ülkeye girdisinin sağlanması gerekiyordu ki bu her traktör başına 100 kişinin işini kaybetmesi anlamına geliyordu. Bu durum iç göç gibi zamanla sosyolojik sorunlara dönüşecek olaylara neden oluyordu.

Yıllar	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	
1927	%24.2	%75.8	Tablodan da görüldüğü gibi iç göç bu durumun kaçınılmaz sonucudur. ⁽⁹⁾
1935	%23.5	%76.5	
1940	%24.4	%75.6	
1945	%24.9	%75.1	
1950	%25.0	%75.0	
1955	%28.8	%71.2	
1960	%31.9	%68.1	
1965	%34.4	%65.6	

Bu sürecin ardından 1955-56’da 75 milyon dolar, 1956-57 arasında 80 milyon dolar, 1958-59 yılları arasında ise 119 milyon doları hibe olmak üzere toplam 219 milyon dolarlık dış borç, Türkiye’yi kapıda bekliyordu.⁽¹⁰⁾

2007’in Türkiye'sinden o döneme dair şu sonuçlar çıkıyor:

- Türk tarımı dışarıya bağımlı halde makineleştirildi.
- Türkiye’de tarım kesiminde iktisadi adaletsizlik arttı.
- Toprak dağılımı eşit olmadığından, sadece toprak ağaları bu yükselişten nemalandı.
- Türkiye’de köylünün oyu gibi bir kavram ortaya çıktı.⁽¹¹⁾

Acı bir şekilde görülmektedir ki Atamızın “Ne kadar borçlanırsanız, bağımsızlığınız o kadar tehlikeye düşer.” sözüne yakın tarihimizdeki ve

günümüzdeki hükümetlerce pek itibar edilmediğindendir ki Türkiye'yi 400 milyar doları aşan borç batağına sokmuşlardır.

Biz Türk gençliğine düşen görev ise; bize emanet edilen bu ülkenin, yer altı-yerüstü kaynaklarından sosyal, kültürel ve dinsel dokusuna kadar her şeyine Brüksel'den emir, IMF'den borç almayarak sahip çıkmak ve bu doğrultuda çalışmaktır. Boğaz'daki hasta adamın dahi, borçlarını ödeyip, dönemin yoksul ve sömürge ülkelerine örnek olan genç Atatürk Cumhuriyeti gençleri olarak bizler, ancak ülkemizi “Yurtta sulh, cihanda sulh!” ilkesine dayanarak yeniden bölgemizde ve dünyada söz sahibi yaptığımızda görevimizi yapmış olacağız.

Kaynaklar

- 1- http://en.wikipedia.org/wiki/George_Marshall
- 2- http://turkish.turkey.usembassy.gov/marshall_plan_konusma.html
- 3- Business Week Türkiye,2006/45 Barış İnce
- 4- A.g.e
- 5- Economist Intelligence Unit (EIU),Brazil, Country Profile, 2006
- 6- http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eili#_Ekonomi
- 7- http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Planı
- 8- Bir Numaralı Tanık, Kurtul Altuğ, Doğan Kitap, 2006, sayfa:122,123
- 9- A.g.e
- 10- .Yüzyılda Türkiye, Emre Kongar, Remzi Kitabevi,1998, sayfa:549
- 11- Cumhuriyet Arşivleri,1950'de Eşitsizliğin Temeli Atıldı, Hikmet Çetinkaya,2007

Aydınlanma Rönesans'ı: Köy Enstitüleri

Özgür Dağgeçen*

İnsanoğlu var olduğundan beri bilgi açlığı çekmektedir. **Aydınlanma** bu gereksinimin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batı'nın **Aydınlanma** yolculuğu sırasında, dogmalarından arınamayan Osmanlı'nın kaybettiği süre, Yeni Türk Devleti'ni eğitim ve kültür alanında, kısa sürede etkili çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Köy Enstitüleri, gerek amaçları gerekse sonuçları bakımından bu çalışmaların en önemli ürünüdür.

Köy Enstitüleri Yasası'nın tarihi 17 Nisan 1940 olarak görünse de, geçmişi İzmir İktisat Kongresi'ne yani 1923'ün Şubatı'na kadar dayanır. Bu kongrede ekonomik atılımlar için **Faydacı Eğitim**'in gerekliliği üzerinde durulmuştur. 1924'te Atatürk, bu eğitim modelinin öncüsü Prof. John Dewey'i Türkiye'ye davet etmiştir. İki aylık bir çalışma sonunda Dewey'in hazırladığı **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor** adlı araştırma, eğitim sistemimiz için yol gösterici niteliğindedir. 1926'da ilk adımlar atılmış ve Köy Muallim Mektepleri açılmıştır. 1935'e gelindiğinde, Büyük CHP Kurultayı'nda köylere daha fazla ağırlık verilmesi gerekli görülmüş ve Atatürk, Saffet Arıkan'ı Milli Eğitim Bakanı olarak görevlendirmiştir. İlk hedef, askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapanların, **Köy Eğitmeni** olabilmesi için eğitim görmeleridir. İsmail Hakkı Tonguç yönetiminde 1936'da uygulanmaya başlanan bu proje, ülkemize 84 tane eğitmen kazandırmıştır. Kendilerine toprak ve araç-gereç verilen bu eğitmenler gönderildikleri yerlerde tarımın gelişmesine öncülük etmişler, halkın bilinçlenmesini sağlamışlardır. Batı klasiklerinin tercümesi amacıyla büro kurduran, üniversite özerkliği konusunda çalışmalarıyla tanınmış Hasan Ali Yücel'in, Milli Eğitim Bakanı olmasından sonra Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940'da yasalaşmıştır. 1946'ya gelindiğinde ise sayıları bu enstitülere öğretmen yetiştirme amacıyla kurulan Yüksek Köy Enstitüsü ile birlikte 21'i bulmuştur.

Köy Enstitüleri henüz yasalaşma sürecindeyken büyük tartışmalar yaşanmıştır. Kaymağını yedikleri düzenin değişmesini, yani güçlerini yitirmeyi istemeyen, Kazım Karabekir, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi tanınmış isimler ve dönemin **toprak ağası** vekilleri, Hasan Ali Yücel'e, enstitülerin köylü nüfus üzerinde kimlik/kişilik sorunları

* *İstanbul Teknik Üniversitesi, Gemi İnşaatı Mühendisliği Hazırlık Öğrencisi*

yaşatacağını ve şehirli-köylü arasındaki uçurumun derinleşeceğini öne sürmüşlerdir. Tasarının yasalaşması sürecinde red oyu kullanılmasa da, oylamaya katılmayan vekil sayısı aslında enstitülere nasıl bir muhalefet olduğunun göstergesidir. Yıllar sonra, Demokrat Parti iktidarının ele alacağı ilk konunun **Köy Enstitüleri** oluşu belki de bunun en acı kanıtıdır.

Köy Enstitüleri, **yaşayarak öğrenme** yöntemiyle öğrencilerine, teknik bilgilerin yanı sıra yaşamsal beceriler de kazandırıyordu. Öğrenciler, kendilerinin yaptığı okullarda öğrenim görüyor, kendi yetiştirdikleri ile besleniyordu. Marangozluk, hayvancılık, biçki-dikiş gibi alanlarda uzmanlık kazanıyordu. Enstitülerle birlikte köylerin kalkındırılması gerçekleşecek, göçe engel olunacaktı. Aslında her enstitülü birer **yerel önder** olacaktı, amaç buydu. Nitekim enstitülerin arkasındaki isim, dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, yani öğrencilerin Tonguç Babası, “*Yapmacık münevverle (Aydın) köye giremeyiz*” derken bundan bahsediyordu. Aydın-Halk ikiliği değil miydi Osmanlı’nın sonunu getiren? Kaç aydın vardı Osmanlı Çöküşü’nün farkında olabilen, ona dur diyebilen? İşte Köy enstitüleri, ulusumuzun kanayan yarası olan halktan kopuk, halkına yabancı aydın sorununu çözmekte de üstüne düşen görevi başarıyla yapmıştır. Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Dursun Akçam, Mustafa Üstündağ, Nebi Dadaloğlu ve daha niceleri Köy Enstitüsü kökenli aydınlarımızdır.

“*Öğretmen, memur, işçi, yönetici herkes aynı yaşam koşullarını paylaşıyordu. Tam anlamıyla arkadaşlık içinde geçen bu yaşam, herkesi doğanın güçlüklerinden ve lütuflarından aynı ölçüde pay sahibi yapmaktaydı. İçilen su, kullanılan kap, yatılan yer, giyilen giysi hep aynıydı. Hep birlikte üşüyorduk ve yağmur herkesi ıslatıyordu.*” diyor Şerif Tekben. Nitekim, Hasan Ali Yücel imzalı bir genelgede yönetim kadrosuna ve öğretmenlere, öğrencilere hakaret edilmesi/şiddet uygulanması yasaklanmış, hatta bu durumlarda öğrencilere aynı şekilde karşılık verme hakkı tanınmıştır. Tonguç’un “*Enstitüler, içinde yaşayanların ortak malları ve ortaklaşa yönettikleri yıkılmaz kurumlar haline gelmelidir.*” sözündeki gibi, Enstitüde cumartesi günleri öğrencilerden ve öğretmenlerden oluşan haftalık yönetim toplantıları düzenleniyor, aksaklıkların/hataların giderilmesi için eleştiri yapılıyordu. Eleştirilen kişi herkesin önünde kendini savunuyordu. Hatta bir İsmet İnönü ziyaretinde, İnönü’ye özel yemek çıkarılması enstitüde büyük yankı uyandırmış, Enstitü Müdürü herkesin huzuruna çıkmak zorunda kalmıştı. Savunmasına göre İnönü şeker hastasıydı ve perhize uymak zorundaydı. Hasta öğrencilere nasıl özel yemek çıkarılıyorsa, O’na da bu yüzden özel yemek çıkarılmıştı. Bu örneğin gösterdiği üzere, Cumhurbaşkanı’nın davranışını sorgulayacak kadar özgür ve özgüven sahibi bireylerdi enstitülüler.

2.Dünya Savaşı koşullarında deyim yerindeyse **yoktan var edilen** enstitüler, yükselen faşizm dalgasından payını almaktan kurtulamadı. Enstitü ve Komünizm kelimelerini sık sık birlikte kullanan muhalefet, enstitülerin yeterince milli olmadığını iddia ediyor ve bu durumdan hükümeti sorumlu tutuyordu. Dönemin meclis Başkanı Kazım Karabekir'in bir enstitü gezisi sırasında uygulamalı eğitim gören öğrencilerle konuşmasında kullandığı, “Siz amele misiniz?”, “Bir mektep içinde ne gerek var hayvanat bahçesine?” ve “Yevmiyeniz ne kadar?” gibi küçümseyici sorular zamanın kimi yöneticilerinin bir eğitim mucizesini anlamının ne kadar uzağında olduğunu göstermektedir. “Köy Enstitülerini, Cumhuriyet'in eserleri içinde en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm boyunca yakından ve candan takip edeceğim.” diyen İnönü, Hasan Ali Yücel'e, Enstitülerin sayısının 20'den 60'a çıkarılmasını önermişti. Bu, 200.000 eğitilmiş insan demekti. Ancak Yücel, buna kadromuz ve paramız yetmez demiş ve öneriyi reddetmişti. İnönü ise “Savaş ortamından yararlanıp bunların sayılarını artırmalıyız. Savaş sonrası ne olacağı belli değil. Sonradan bunları yapmamıza izin vermeyecekler. İleride büyük bir şans kaçırdığımızı anlayacağız.” karşılığını vermişti. Ancak karşı-devrim savaşın bitmesini bile beklememişti. CHP'de yükselen tepkiler sonucunda İnönü, oy kaygısı duyarak, hükümet kurma görevini muhafazakâr olarak bilinen Recep Peker'e vermişti. Sonrası malum..Önce enstitülerin programları değiştirildi, sonra **ahlaksızlık yapılıyor** denerek kız-erkek eğitimi ayrıldı, Yüksek Köy Enstitü'sü kapatılarak öğretmen gereksinimi hükümetçe atanan kişilerce karşılandı, serbest okuma saatleri kaldırıldı, öğrencilerin yönetime katılması engellendi. Yani Enstitüler, **sıradan öğretmen okulları** düzeyine indirildi. Amerikan istihbarat raporlarına da girdiği iddia edilen Enstitülerin, kapatılması Marshall Yardımı'nın verilmesi için öne sürülen koşullardan biriydi. Çok partili sisteme geçiş döneminde oy kaygıları yüzünden yıpratılan ve işlevsiz duruma getirilen bu aydınlanma okulları'nı fiili anlamda kapatma şansı(!) ise 1954 yılında Menderes Hükümeti'ne, yani Demokrat Parti'ye düştü.

Zaman, “Kapatılmasaydılar, emperyalizmin ağına düşmeden, kendi gücümüzle kalkınmayı gerçekleştirme yoluna girebilirdik” serzenişinde bulunma zamanı değildir. Köy Enstitüleri, Cumhuriyetin bütün atılımları gibi, inanç ve dayanışma ile olmazların nasıl olur hale gelebileceğinin önemli bir örneğidir. Çözüm, “hududu olmayan bir yükselişi” hedeflemekte gizlidir! Nazım Hikmet'in “Topraktan öğrenip/Kitapsız bilendir” dizesiyle anlattığı Türk Köylüsü'nün Aydınlanma fırsatı: Köy Enstitüleri Projesi, aslında bize açık açık muhtaç olduğumuz kudretin yerini göstermektedir!

On Kasım Konuşması*

Gökçe Sönmez**

Sayın rektörüm, değerli öğretim üyeleri, sevgili arkadaşlar;

Bugün burada, aramızdan ayrılışının 69. yılında cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü anmak için toplanmış bulunuyoruz.

Kuşkusuz hepimiz Ulu Önder Atatürk'e sevgi, saygı ve özlem duymaktayız. Ancak; ülkemizin içinde bulunduğu koşullar; duygularımızı hüznü dolu sözcüklerle belirtmekten çok, bu büyük insanın düşüncelerini anlayıp, uygulamamızı şart koşmaktadır. Bu hususlar doğrultusunda, bu önemli günde ülkemizin sorunlarını bir gencin gözünden Kemalizm ışığında belirtmeye çalışacağım.

Türkiye Cumhuriyeti, bu coğrafyada demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti sıfatlarına sahip olan tek ve biricik devlettir. Yirmili yıllarda Atatürk İlke ve İnkılâpları ya da kısaca Kemalizm üzerinde inşa edilen devletimiz, iki binli yıllara gelindiğinde, ne yazık ki ileri uygarlık seviyesinin çok gerisinde kalmıştır. Bundan daha kötüsü ise; bize özgü bir çağdaşlaşma modeli olan Kemalizm'in varlığına çeşitli yöntemlerle son vermeye çalışılmasıdır. Temel değerlerimize yapılan saldırılar; irtica, ayrılıkçı terör ve demokrasi kılıfına saklanmış dış güdümlü düşünce sistemleri şeklinde vücut bulmaktadır. Yarım yüzyılı aşkın süredir, tek başına ya da eş zamanlı yapılan bu saldırılar sonucunda ülkemiz dağılma ve dahi son bulabilecek bir dönemece girmiştir.

Cumhuriyetin bütün kazanımlarının temeli olan laiklik hızla aşındırılmaktadır. “Bin bir türlü kişisel amaç ve çıkar sağlamak için, dini alet ve araç olarak kullanmak”¹ isteyen kişilerin, önünde ki en büyük engel olan laiklik ilkesi kademeli olarak ortadan kaldırılarak; Ortaçağ'da kalmış bir devlet düzeni hedeflenmektedir. Bilinmelidir ki laiklik ilkesinden verilecek en ufak bir taviz; dinsel ve mezhepsel bölünmelere dolayısıyla kan ve gözyaşıya neden olacaktır. Bunun örnekleriyle dolu olan tarihimiz incelendiğinde görülecektir ki “milleti mahveden tutsak eden, harap eden kötülükler, hep din kisvesi altındaki küfür ve melanetten gelmiştir”²

Dünyanın çatışma merkezleri olan Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu'nun arasında yer alan ülkemizde, her etnik ve mezhepsel

* 10 Kasım 2007 İTÜ Atatürk'ü Anma Etkinlikleri Öğrenci Temsilcisi Konuşması

** İstanbul Teknik Üniversitesi, Makine Mühendisliği 4.Sınıf Öğrencisi

kökenden vatandaşımızın, kökenleri yadsınmadan, barış içinde yaşamasına olanak sağlayan Atatürk milliyetçiliği ve ulus devlet modeli geçersiz kılınmaya çalışılmaktadır. Hiç bir somut temeli olmayan alt kimlik - üst kimlik, azınlık hakları, kurucu unsurlar gibi yapay maddelerle halk içinde etnik sorunların önü açılmakta ve uzun vadede ülkenin parçalanmasının hazırlığı yapılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün “ *bir yurdun en önemli varlığı*” olarak nitelendirdiği “*yurttaşlar arasında birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık*” yoksunluğunda neler olabileceğinin en yakın örneği halen iç savaş halindeki komşumuz Irak'ta yaşanmaktadır.³

Ekonomiyi her şey olarak tanımlayan Atatürk, 1923 yılında Osmanlının yıkılış dönemi mali serüvenini şöyle açıklamıştı:

“Tanzimat'ın açtığı serbest ticaret dönemi, Avrupa rekabetine karşı kendini koruyamayan ekonomimizi kapitülasyon zinciriyle bağlamıştı. Ekonomik alanda bizden çok güçlü olanlar, ülkemizde üstelik imtiyazlı durumdaydılar. Gümrüklerimizi elinde bulunduruyor, kazanç vergisi vermiyor, istedikleri malı istedikleri koşullarda ülkemize sokuyorlardı. Ekonomik yaşantımızın mutlak hâkimi olmuşlardı. Bize karşı yapılan bu rekabet gerçekten çok gayri meşru, gerçekten çok eziciydi. Sanayi ve tarımımızın gelişme olanaklarını yok ettiler, mali gelişimimizi engellediler.

...
Geçmişte, Tanzimat döneminde devlet ve hükümetler, üstün haklara sahip yabancı sermayenin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştı.”⁴

Hemen 2007 Türkiye'sine dönersek; günümüzde tam olarak güçlenmemiş sanayimiz, tarımımız ve ticaretimiz korumasız bırakılarak adeta ölüme terk edilmiştir. Ulusal çıkarların korunmadığı ekonomik anlaşmalarla devlet büyük gelir kaynaklarından yoksun kalmıştır. Bu anlaşmalarla ekonomimiz dış denetim altına girmiş; devlet, yabancı sermayenin koruyucusu olan bir aygıt haline gelmiştir. Yüksek miktardaki iç ve dış borç ülkenin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Bu ekonomik çöküntünün sonucunda gelir dağılımında büyük adaletsizlikler oluşmuş, halkın büyük bölümü fakirliğe hatta açlığa mahkûm edilmiştir. Yaklaşık yüz yıl sonra karşılaşılan tablo, maalesef, yıkılma dönemindeki Osmanlı Devleti'nin mali yapısı ile benzerlik göstermektedir

Günümüzde eğitim birliği bozulmuş, laik eğitime seçenek oluşturacak okullar açılmıştır. Bu çok seçenekli eğitim yüzünden birbirinden farklı; hatta birbirine düşman iki tip birey yetiştirilmektedir. Orta ve uzun vadede cumhuriyet değerlerine karşıt birey yetiştirilmesinin toplumda keskin bölünmelere yol açacağını bugünden görmek olasıdır. Ortaöğretim çökmüş, gerek teknik gerekse normal eğitim hedeflenenin çok uzağındadır. Bunun sonucunda ülkemiz sahip olduğu genç nüfusun potansiyelini verimli kullanamamaktadır.

Atatürk tarafından, devrimleri “*Türk Gençliği’nin dimağında ve Türk Millet’inin şuurunda daima canlı tutmak*”⁵ vasiyet edilen üniversitelerimiz baskı altındadır. Devletin temel ilkelerinden taviz vermeyen üniversitelerimiz, suçlamaların odağına yerleştirilmekte, susturulmak, budanmak ve mümkünse medrese düzeyine indirgenmek istenmektedir. Bu durumun bazı örnekleri belleklerimizde tazeliğini korumaktadır.

Yargı bağımsızlığı tehlikede olup, çeşitli nedenlerle yargının güvenilirliği azalmaktadır. Bu ise hukuk Devleti’nin işleyişinde zafiyetler oluşturmakta ve toplum içinde herkesin kendi adaletini dağıtmasına kadar götürecek çatışmalara meydan vermektedir.

Karşılıklı eşitliğe ve ulusal çıkarın korunmasına dayanan dış siyaset geleneğimiz terk edilmekte, ulusal çıkarlar kolaylıkla gözden çıkarılmaktadır. Başta Ermeni Sorunu ve Kıbrıs olmak üzere bütün milli davalarda hızla mevzi kaybedilmektedir. Ülkemizin geleceği bilimsel savlara dayanmayan sözde Ermeni soykırımı iddiası ile yaftalanmaktadır. Gerekli tedbirler alınmazsa, tarihimize sürülen bu lekenin Türkiye Cumhuriyeti’ni ilerleme yolunda ayağına vurulmuş bir pranga olacağı açıktır.

Çevre bilinci kaybedilmiş, doğal zenginliklerimiz her hürlü yağmaya açık hale getirilmiştir. Yıllardır oluşturulamayan çevre politikası nedeniyle büyük kentler hızla yaşanamaz hale gelmiş, insanlarımızın sağlıklı yaşama hakkı tehlikeye girmiştir. Küresel ısınma ve kuraklık geleceğimizi birinci dereceden ilgilendirmektedir. Adım adım yaklaşan büyük İstanbul Depremi adeta göz ardı edilmektedir. İzmit ve Düzce’de yaşanan 1999 depremlerinin ardından, özellikle, üniversitemiz bilim adamları tarafından ortaya konan deprem gerçeği görmezden gelinmekte, bilim aklın ışığında alınması gereken önlemler alınmamaktadır.

Yaşamakta bulunduğumuz bilişim devriminin etkisiyle günümüzde yazılı ve görsel basının kitleleri etkileme gücü katlanmıştır. Ülkemiz, bu gücün kötüye kullanılması yoluyla vatandaşlarımızın yanlış bilgilerle donatılmasına sahne olmaktadır. İrtica, inanç özgürlüğü; ayrılıkçı terör ise insan hakları olarak sunulmaktadır. Her iki tehditten daha vahim olanı ise dış kaynaklı yıkıcı düşüncelerin, sinsice, çağdaşlaşmanın ve küreselleşmenin gereği olarak dayatılmasıdır. Bu görevi üstlenmiş işbirlikçiler milyonlarca kişiye ulaşma olanağı kazanmıştır. Ulu Önderin de dediği gibi “*Bilerek ya da bilmeyerek yabancı kaynakların etkisine kapılanlar vardır. Bunlar fikirleriyle, sözleriyle, toplumsal bütünlüğümüzü zayıflatacak çalışma içine girmiş bulunuyorlar. Vatandaşlar, bu gibileri tanımalı ve onların sözlerindeki gerçek anlamı bulmaya çalışmalıdır*”⁶ Sayın rektörüm, değerli öğretim üyeleri, sevgili arkadaşlar;

Ülkemizin yaşadığı bütün bu sorunlar dikkatle incelendiğinde, tarih; bize yeni yüz yılın, 1919 koşullarıyla örtüştüğünü göstermektedir. Kısaca

İngiltere'nin yerini ABD, Düyün-u Umumiye idaresinin yerini Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası, Sevr'in yerini Büyük Ortadoğu Projesi almıştır. O günkü sahte aydınlar ile din simsarları ise yerlerini korumaktadır. Halkın önemli bir bölümü yine fakirlik ve bilgisizlik içindedir. Bu benzerlikler çerçevesinde İstanbul Hükümeti'nin günümüzdeki karşılığını ise siz değerli dinleyicilere bırakmaktayım.

Ancak; bu karamsar tablo dahi; devrimlere inanmış Türk Gençliğini korkutamamaktadır. Çünkü 20. yüzyıldaki sömürgeci zihniyet ve gericilik günümüzde varlığını korudukça geçmişte onu mağlup etmiş olan Kemalizm de güncelliğini koruyacaktır. Yeniden Kemalist politikalar uygulamaya başlayan bir Türkiye'nin ileri uygarlığın taşıyıcısı olmasını hiçbir güç engelleyemeyecektir. İçinde bulunduğumuz mücadele, bilim ve akli rehber edinip herkesin mutluluğu ve refahı için çalışanlarla, kendi mevkii ve çıkarını her şeyden üstün tutanların arasındadır. Eninde sonunda ulusumuzun yetiştirdiği evlatları onun makûs talihine el koyacak ve onu içine düştüğü karanlıktan çıkartacak iradeye sahiptir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.

69. ölüm yıldönümünde İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencileri adına, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü saygı ve özlemle anar, aziz hatırası önünde saygıyla eğilirim.

Dinlediğiniz için teşekkür eder, tüm konukları saygıyla selamlarım.

Kaynaklar

- ¹ Utkan Kocatürk. (2005). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceler*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, s. 334
- ² Metin Aydoğan. (2006). *Ülkeye Adanmış Bir Yaşam 2*, Umay Yayınları, İzmir, s. 391
- ³ Utkan Kocatürk. (2005). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceler*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, s. 307
- ⁴ Metin Aydoğan. (2005). *Türkiye Üzerine Notlar*, Umay Yayınları, İzmir, kapaktan
- ⁵ Metin Özata. (2006). *Mustafa Kemal Atatürk - Bilim ve Üniversite*, Umay Yayınları, İzmir, s. 44
- ⁶ Utkan Kocatürk. (2005). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceler*. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, s. 348